

ERDÉLYI PROTESTÁNS KÖZLÖNY.

EGYHÁZI ÉS ISKOLAI HETILAP.

VI. ÉVFOLYAM.

KOLOZSVÁRT, SZEPTEMBER 7. 1876.

297—36. SZÁM.

Megjelenik minden csütörtökön egy iven. — Előfizetési ára egész évre 6 frt., félévre 3 frt., negyedévre 1 frt. 50 kr. Szerkesztőségi iroda — nová a kéziratok és előfizetések bérmentve küldendők: külmagyarulca, 9 sz. —

A tanév elején.

A mikorra lapunk e száma megjelenik, egész egyházkerületünkben, sőt egész hazánkban meg lesznek nyilván a népiskolák, közép és felső tanodák ajtai. Menynyi vágy, menynyi édes remény, minő forró óhaj-tások vannak fűződve ez egyszerű tényhez úgy az egyes családok, mint felekezetünk, sőt egész hazánk részéről! Hisz, minden esztendőben megújulnak ugyan ez érzelmek, de mentől tovább haladunk századunkkal, annál általánosabbá lesz a mély meggyőződés, hogy az erkölcsi és értelmi fejlődhetésnek e góc-pontjai minél nagyobb tiszteletben kell hogy részesüljenek, mint olyanok, melyektől függ a felvilágosodás áldásos műve, emberi voltunk boldogsága, sőt egész nemzetünknek léte, hazánknak fenmaradása, jövődő élete s az a nagysága, melyet már csak a szellemi tökéletesedésnek minél nagyobb elérése által lehet megszerzeni a föld népeinek nagy családjában.

Mi őszintén mondhatjuk, hogy valahányszor e ténynyel állunk szemben, a meghatottságnak ama mély érzelmét tapasztaljuk szivünkben, mely táplálékát egyfelől a kegyeletes visszaemlékezésből, másfelől a jövőre való reménykedésből meríti. E kettő az, mely most is fölveteti tollunkat, hogy hangot adjunk ez érzelmeknek s üdvözljük a már beállott új tanévet.

Tudjuk jól, hogy e szivből jött üdvözetünket ezer, meg ezer sziv viszhangozza csak itt szűkebb hazánkban, csak egyházkerületünkben is. Az egyszerű földmivelő háza, az iparos műhelye, a honorácior lakása, a lelkészek parokhialis épülete, szóval: minden rangu és rendü valamirevaló családnak telke osztozik most ebben az érzelemben. Hány ép testü, angyal-arcu kis gyermek hagyta el most először a családi élet tűzhelyét, hogy a nevelés oltáránál bámuljon, gyönyörködjék a meggyújtott fénynél és irányt vegyen ama hosszu útra, melyet életnek nevezünk. Hány édes anya hullatott keserü könyeket, hogy rövid időre bár el kell szakadnia attól, kit szive alatt hordozott, kit eddig szeretetének áldó gondviselésével takargatott s

kinek fáj egy pár heti távollét is, mert az aggodalmak egész legiója rohanja meg azért, hogy szemével nem láthatja. Hány édes apa gondol arra, hogy munkálkodását most meg kell kettőztetni, mert növeldebe adott gyermekéért kétszeres, sokszoros anyagi terhet vett vállaira. S mindezek őszintén, igazán osztják meg a mi üdvözetünket; mert valamint magunk, úgy ők is egy magasabb célért küzdenek, fáradnak és elnyomják a szeretetnek őszinte könyjeit: hogy egyházkerületünknek, hazánknak oly honfiakat és honleányokat növeljenek, kik egykoron boldogságukat a kötelességteljesítés nemes öntudatában találják meg.

Kötelességteljesítés? Igen, ez a szó az, mely magába foglalja egész jövődönket. Ezer, meg ezer pálya hívogat, szólit, csábit földi vándorlásunk alatt. De maradjon valaki alant a föld porában, vagy hordozza szárnyain a dicsőség; legyen iparos, vagy költő; hadvezér, vagy hivatalnok; tartsa az eke-szár-vát, vagy mint országos államférfiu millióknak sorsát kezében: csak a kötelességteljesítés által lehet hiv a kevesen, vagy sokan, melyre megbízott; csak a kötelességteljesítés által lehet valaki méltó arra, hogy embernek neveztessek.

Minden rendü és rangu nevelő-intézeteinknek hát legelső sorban és mindenek felett ezt a célt kell hogy maguk elébe tűzzék. A szentírás azt mondja, hogy „a talentumokban különbség vagyon;” s bár kész szivvel elismerjük, hogy a nevelés igen sokat tehet arra, hogy a növendék minő irányban haladjon, de az is kétségtelen, hogy hasogathatja tudományával az egeket, lehet szakmájában kitűnő tudós: de ha elfeledi, hogy legelső sorban embernek kell lennie, minden qualificatioja zengő érc és pengő cimbalom, sőt veszélyes a társadalomra, a hazára, veszélyes a val-lásra nézve.

A nevelőknek és intézeteknek soha sem szabad elfeledni, hogy ők a szülők kezéből embereket vesznek át, kik a szeretettől nyerték az életet, kiknek bölcsője felett a szeretet virasztott s kiket most a

szeretet feltő gondja könyek között biz az ő kezökre: nekik folytatni kell ezt s szeretve kell oktatni, vezetni s ha kell, szeretettel fenytitni. Csak ezzel az eszközzel állhatnak a humanizmus szolgálatában; csak ily módon növelhetnek embert, kinek szive fogékony a szépre, az igazra és nemesre; kinek lelke felemelkedett s bir az akaratnak amaz erejével, hogy szolgálatában álljon az örök-igazságoknak a jellem törhetetlenségével és megingathatatlanságával. Csak ilyenekben van és lehet haszna egyházkerületünknek, társadalmunknak, a civilizációnak és hazánk jövődjének.

A humanizmus főséges ideája az egész világot öleli bár keblére, de nem ábránd s hiszünk eljöveteleiben, bár nem egyhamar. S éppen ezért, akarjuk hinni, hogy jelenben nem zárja ki a hazaszeretetet szent eszméjét. S ennek kell lenni a második szempontnak a nevelés nehéz kötelességének teljesítésénél.

Önkint kínálkozik erre az alkalom minden pillanatban. Nyelvünknek egyedül-állása az egész világon; hazánk magyar népességének megfogyatkozott s csak most szaporodni kezdő száma; ezer éves múltunknak dicsőségben nem szegény története; ama hatalmas alakok, kik a fegyver erejével akkor, midőn szükség volt rá, betöltötték Európát; protestans voltunk, kik oly hősokeket adtunk a szabad szellemnek; ama lángelmék, kik e században másodsor fundáltak Magyarországot politikailag s kik világ-jelentőséget szereztek annak irodalmi fényük által; az óbredő szellem, mely a tudomány vimányait immár értékesíteni kezdi a közélet minden terén; az a megtisztelő figyelem, melylyel a külföld mind inkább közeledik felénk: mind meganynyi hatalmas eszköz, hogy a fogékony kebelbe elhintessék a szeretet ama föld iránt „mely bölcsőnk s majdan sirunk is.“

Nincs oly elvetemedett család, mely legalább valamicskét ne lendített volna e tekintetben is a gyermek szivében s ha ezt a legkevesebbre redukáljuk is tán némely esetben, de azt el nem tagadhatjuk, hogy minden magyar gyermek beszivja azt az édes anyai tejjel. Ezt az őserzést fejleszteni egész az ideálig, hogy hatalommá növekedjék a jövődjé polgárok kebelében: mi elengedhetetlen feltételül állítjuk egy nevelő-intézetnek a magyar birodalom határain belül; mert rendíthetetlen hittel, odaadással és meggyőződéssel csüngünk bár — egész a vérnek hullásáig — protestans voltunkon, de hiában vagyunk ezek s lehetnénk akár egyebek is, ha magyarok nem vagyunk.

Magyarországnak jövődje, élete, története attól

függ, hogy szent lelkesedéssel csüngjön annak minden igaz fia az ősoke vére által megszentelt földön s azon a nyelven, melyen egyedül szól mi hozzánk a fű, fa, virág, a dajka-dal és a koporsó, ezen hajlik le hozzánk szent lelke által maga a jó isten is, s mi is csak ezen értjük meg áldó gondviselésének mutatóujjait az életnek örömeiben és a megpróbáltatások napjaiban.

Oh, minő megpróbáltatásoknak vagyunk kitéve! Hiszen, ezer éves múltunknak egész története: nemzetünkre nézve a — létért való küzdelem. A küzdelem nem egyszer követelt vagyont, vért, életet. Ki hozza meg ma e nehéz áldozatot, ha a magyar hazának minden fia fel nem olvad a hazaszeretet lángjában; s hol tanulhatja meg ezt a magyar-gyermek, ha nem az iskolában? Szép a tudomány, ha annak babéra ékesíti a tudós homlokát; de a hazaszeretetnek koszorúja főséges! A tudomány minuciáit, vagy föllengző szárnyalását nem mindenki érheti el; de szive mindenkinek van, érezni mindenki tud s ennek táplálékot adni, holott a haza iránti kötelességek feltétlen teljesítésére utaljuk: mindenki képes. Ez a második kötelessége nevelő intézeteinknek; s ha ezt hiven betöltötték, méltókká tették magukat a nemzet hálájára.

És van még egy, mit fölemlíteni, erkölcsi tartozás. Ez a vallásos nevelés, mely nélkül hiában való minden fáradozás.

És itt szeretnők letenni tollunkat. Mert oly dolgról kell beszélnünk, a melyet minden rendű és rangu nevelő-intézetünknek mélyen kell érezni; vagy olyanról, a melyre nézve az utolsó évck alatt majdnem kipótolhatatlan mulasztások történtek; s dicsérni, nem lehet célunk; rekriminálni, nem akarunk.

A nemzeti újabb életnek föllendülése óta; a mióta a magyar állam törvényhozása is kiválóbb gondot fordíthat nem a nemzet által elhanyagolt, hanem a szerencsétlen politikai viszonyok miatt erőszakosan háttérbe szorított nevelés érdekében; a mióta vannak már hazánkban is állami és községi iskolák; a mióta a tuzók hánya-veti szabadelvűsködése nem sokat ad az „égi dolgokra:“ felekezeti népiskoláinknál és főtanodáinknál is nem csak érezhetőleg, de láthatólag is megfogyatkozott a vallásos nevelésnek külsőleg is észrevehető kifejezése. Tanítóink, tanáraink közül nem egy nem csak buzgóság nélkül való, lanyha, sem hideg, sem meleg e tekintetben: hanem éppen positiv adatokat hozhatnánk fel, melyek — fájdalom — szemmel láthatólag demonstrálnák, hogy eljárásuk e téren nem csak nem felel meg a legszebb és legeny-

lébb értelemben vett s méltán megkövetelhető felekezeti szempontnak, hanem éppen ártalmára van, vagy legalább is hasznára nincs.

Nem szükkeblőség, nem abszolút felekezetieskedés és nem orthodox bigottság mondatja ezt velünk; isten látja lelkünket, hogy oly meszsze vagyunk ezektől, mint az igazság a hamisságtól. De mondatja az, hogy míg nevelő intézeteink „*az erdélyi evang. reform. egyházkerület tulajdonai gyanánt és címe alatt*“ állanak fen; míg az ősök által önmegtágadó áldozatkészséggel hozott alapokon és fundációkon nyugosznak; míg, mint *felekezet* élünk, mozgunk és vagyunk: a multtól örökölt és az előhaladott kor által megtisztított jellegnek hiányzását szívünkben sajnáljuk s erősen hiszszük, hogy meg fogja érezni a társadalom, meg fogja érezni Magyarország s első sorban megérzi a ref. községi élet s egész egyházkerületünk.

Ne tessék szánalmat kifejező képeket vágni e meggyőződésünkre, mit halványan és csak nagy vonásokban megérinteni merészeltünk. Erősen hiszszük azt, hogy vagy át kell adnunk minden nevelő-intézetünket a „felekezet nélkül való“ állam kormányára alá s akkor homlokukról letörülni a fönnebb említett feliratot, címet s magunkat kitörülni a létezők sorából, vagy „*evangyéliom szerint reformatusok intézeteink*“ s akkor megkövetelhetjük, hogy bennök felekezetünk oly „alma materekre“ találjon, melyek a felekezetnek is erős oszlopokat neveljenek a jövő számára s megtegyék mindazt, mi úgy szubjektive, az illető egyén belvilágát érdeklőleg, mint objektive, a vallásfelekezetnek külső szokásait és szertartásait érvényre emelje s általában tiszteltté tegye az által, hogy az intézet maga is tiszteli.

Mintha hallanók némelyek részéről a lenéző elengetést: vallás és felekezet két különböző dolog! És ez kétségtelenül áll is. De az is áll, hogy míg egy felekezethez tartozónak valom magamat, legalább is annyit meg kell tennem, hogy botránkozást ne okozzak; ha pedig valaki éppen vezető, nevelő, tanár: annak becsületbeli kötelessége, mindent elkövetni, hogy a gondjaira bízott ifjuság úgy neveltesse, hogy méltó legyen, őseinek nyomdokaiba lépni.

Ne tessék félni, nem akarjuk, hogy minden növendék a theologia doktorává promovealtassék; még azt sem, hogy oly — bár bibliai — történetekkel szaturaltassék, melyek Izrael népének hagyományait képezhetik: hanem, igen is akarjuk, szívünk teljességéből óhajtjuk, hogy úgy népiskoláinkban, mint fő-

tanodáinkban egyike legyen a legfőbb, legelsőbb tantárgyaknak a vallás s az ezzel kapcsolatos énektanulás és prot. egyház-történelem. E mellett óhajtjuk, hogy a növendékek szívében felköltessék az a szükség, hogy a templomi istenitiszletnek gyakorlása rá nézve „sine qua non“ legyen. Ezekkel leszünk „ev. reformatusok;“ ezek nélkül lehetünk akár „felekezet nélkül való k.“ Tessék választani s egyszersmind elvállalni érte a felelősséget a szülők és egyházkerületünk előtt, hogy a lelkiismeret és a kötelesség-teljesítés megnyugtató öntudatáról ne is szóljunk. De azt tudjuk, hogy a valódi vallásos érzést csak az általunk jelzett úton lehet fölébreszteni és élő munkásságban tartani s nem olyan külsőségek által, hogy valamely püspöknek valahová érkeztekor diadalkaput emelnek és harangoznak.

Vallásos növelés! Gondoljatok az emberi szívnek és léleknek örök szükségére; amaz áldásokra, melyek a vallásból omlanak az emberiség egyeseire és összességére; gondoljatok legalább azokra, kik ma egyházkerületünk élén állanak s kik nem a világ hiúságáért, dicsőségeért, hanem vallásos buzgóságból hoznak eléggé meg nem hálálható áldozatokat: és el ne fáradjatok a vallásos növelés nagy, nehéz, de megjutalmazó kötelességének teljesítésében s nevetöket örök dicsőséggel fogja emlegetni a hálás utókor.

Ezekkel üdvözöljük a beállott új tanévet. Adjon isten erőt, kitartást a vezetőknek, a tanároknak. Adjon isten előmenetelt a növendékeknek, hogy bennök hazánk honszerető polgárokat; az emberiség humanus tagokat s egyházkerületünk buzgó, vallásos, áldozatkész oszlop-embereket tisztelhessen egykoron.

Gladstone korunk vallásos áramlatairól.

Az angol kormány egykori vezére, ki mint író is kitűnő helyet foglal el, Gladstone, a „Contemporary Review“ juniusi füzetében érdekes tanulmányt közöl egyházi s theologiai tárgyról „The courses of religions thought“ cím alatt. Főtárgya, korunk vallásos gondolkozásmódja főbb áramlatainak ismertetése.

A vallásos eszmékben jelenleg öt áramlatot lehet megkülönböztetni. Ezen vallásos pendsab áramlatai, eltérőleg a geografiáitól, nem folynak össze, habár némelykor párhuzamosan haladnak. De folyásuk nem is irányul a hegyekről a síkságra, hogy ott megnyugodjék. Ellenkezőleg, minél hosszabb folyásuk, nagyrészt annál nyugtalanabbak, zavarosabbak lesznek. Szerző felfogásában a keresztyénség határain belül marad. Vannak, kik azt hiszik, hogy miként hajdan, úgy most is keletről kell jönnie a bölcsességnek és viláosságának. Azonban, Gladstone nem lát jelt erre nézve a kelet vallásaiban. Az izlamban van ugyan néhány sugár,

de ez elégtelen; a kelet e tekintetben egészen homályos. Egy másik fejezetben, melyet Gladstone „térkép“-nek nevez, határozottan nyilatkozik az erastianizmus ellen s azon tételt állítja fel, hogy az emberek, egyéni jellemük szerint, ismerik nézeteiket, de nem azon elveket, melyekre nézeteiket alapítják, holott az ember tetteit éppen az elvek vezetik s a nézetek megszűnnek. A Gladstone által tervezett térkép, mint azt maga is állítja, inkább az „Ecclesia docens“-re, mint az „ecclesia discens“-re vonatkozik, a vallásos dogmák azon tudományos s bölcsészeti alapjára, melyeket néhány vezető gondolt ki s dolgozott fel, de nem azon tanok gyakorlati alkalmazására, mint az a vallásos nép tömegénél mutatkozik.

A keresztyénség körén belül szerző a vallásos gondolkodás öt nagy áramlatát ismeri fel, u. m. 1) az ultramontán iskolát; 2) a történeti iskolát, mely elveti a pápaságot, azonban, hisz az egyház látható jellegében; 3) a protestans-evangelikus iskolát, mely sem a papságban, sem az egyház láthatóságában nem hisz, azonban még fentartja a keresztyénség alapjait s a szentháromságot, a testté lételt; 4) atheisztikus iskolát, mely a vallásos élet ismert alakjait elveti, de hisz a világ erkölcsi vezetőjében, kormányzójában, hasonlóképpen az ember tulvilági létében, habár a keresztyén rendszerek egyik vagy másik tanát elveti; s végül 5) a tagadás iskoláját, mely a világ személyes vezetőjét az ember földi életének kísérleti jellegét is elveti. A tagadás iskoláját szerző ismét nyolc alsóbb osztályban csoportosítja, u. m. 1. Scepticismus. 2. Atheismus. 3. Agnosticismus. 4. Secularismus. 5. Új pogányság. 6. Materialismus. 7. Pantheismus és 8. Positivismus.

Legelőbb szól az ultramontán iskoláról. Ez iskolának előnye, nézete szerint, az egyház folytonos tartósságában s a hívők óriási tömegének magasatos szemléletéből eredt ingerből áll, de szilárd s terjedt szervezete s a csatlakozhatlanság új tana is nagy erősségeül szolgál. Készséggel elismeri a szép s nemes elemet ezen iskolában, mely anynyi nagy s csodálatraméltó jellemet hozott létre. Ezen iskola a szegényeknek, műveletleneknek, gyarlóknak világos utat tár föl a nélkül, hogy megzavarná őket a felelősséggel s nehéz lelkiismereti kérdésekkel. Ezen gyarló s műveletlen egyének az ultramontánok vezetése alatt nem képeztetnek rosszabb erkölcsökkel, hiányosabban, vagy eredménytelenebbul, mint bármely más iskolában. De vannak az ultramontanizmusnak árnyoldalai is, u. m. 1. Ellenségeskedése a szellemi szabadság ellen. 2. Összeegyeztethetlensége az újabb civilizáció mozgalmával. 3. Tüntető ellentéte az állammal. 4. A szülői s házastársi jog korlátozása. 5. Félelme a szentírás elterjedésétől. 6. A művelt egyének közönyössé tétele, mely mindenütt előfordul, hol ezen iskola uralkodik. 7. Káros befolyása az államok hatalmára s erkölcsiségére s végre 8. azon hajlama, hogy az egyes egyének igazságszeretét megsemmisítse.

A történeti iskolának, melyhez tartozik, főként a gör. keleti s ó-katholikus egyház főereje abban áll, hogy az első keresztyén egyházi atyákra támaszkodik s az ős-apos-

toli egyháztól származtatja magát. A pápai hatalomnak, Gladstone szerint, ma nincs veszélyesebb eleme a történeti iskolánál. Nyugaton ezen iskola inkább egyes férfiak tudománya s szellemi tulsúlya, mint hívőinek száma által tűnik ki. A történeti iskola előnye, hogy nincs egy spekulatív kigondolt s papírra tett rendszere, hanem az egyház a néptömegnek az ősegyháztól öröklött fogalmából ered. De nagy hiánya ezen iskolának, hogy a keresztyén egyház egységét hirdeti, holott tényleg e hívők többségétől elkülönítve s velük küzdve, létezik. Még hátrányosabb azon körülmény, hogy az egyház tekintélyét hirdeti, azonban sehol sem nyújt világos eszközt arra, miként lehet ez eszközt érvényesíteni s alkalmazni. Ezen iskola elismeri, hogy a szentírás eredeti szerkezete a legfőbb tekintély a hit tárgyaiban, azonban, még is saját magyarázatát akarja érvényesíteni. Hiányzik végül ezen egyháznál az egyszerűség s könnyen megérthetőség, mely minden vallás fő vonzerejét képezi.

Áttérve a protestans iskolára, melegen emlékezik meg Gladstone annak buzgalmáról úgy a hitre, mint a jó cselekedetekre vonatkozólag, lelkiismeretes s önfeláldozó egyházi működéséről, szabadságáról s külső erejéről, melyben csak a pápai szervezet hiányzik. A gondolatszabadság azonban, mely egyrészt erejét képezi, másrészt a szétbomlás veszélyének teszi ki. Helyzete sajátságos. Nem ismeri el az apostoli kor után alkotott dogmákat, szabályokat s egyedül a szentírásra támaszkodik. A szentírás szövegének újabb bírálati azonban megrendítik ezen alapot, mert felderítenek néhány tévedést, melyek eddig isteni eredetű igazságoknak tekintetnek. Az apostoli kor után létrejött dogmák teljes elvetése dacára, a protestans iskola önmaga új tételeket állított fel s egyes kérdésekben még mindig újakat alapít meg, melyek csak előmozdítják a szétszakadást s nagyobbítják az űrt a hívők között.

Az atheisztikus iskola irányában, melyhez számíthatók az Angliában nagy számmal létező unitáriusok és a „reform zsidók“, a szerző kevés rokonszenvet tanusít. A reform zsidók, kik a civilizációt megígért messiásokhoz akarják vezetni, szerinte szerencsétlen törekvésre jutottak. Az unitáriusok fenmaradását s a tanaikból szigorúan folyó természetes, de sajnálatra méltó következmények hiányzását annak tulajdonítja Gladstone, hogy nem képeznek kompakt egyházat, hanem szétszórtan élnek a maskint hívők között s ezek tanaiból s gondolkozás-módjából sok ragad reájok s másrészt tagjai, egészben véve, a vagyonos s művelt középosztályhoz tartoznak, melynek kebelében egy szeretet s békítés nélküli vallás természetes következményei gyakorlatilag nem érvényesülhetnek. Ezen egyéneknek földi viszonyaikban nincs szükségük a közvetítőre, a testvérét szerető s gyámolító isten-emberre. Hogy ők ezen szemmel látható ellenmondás dacára, magukat keresztyéneknek nevezik, Gladstone nem veszi rossz neven.

A tagadó iskola minden egyes csoportja, Gladstone szerint, lényegileg minden vallás föladatának, sőt részben minden erkölcsi kötelességnek tagadását hirdeti. Két különböző név gyakran ugyanazon gondolatot fejez ki, de kü-

lönböző szempontból tárgyalva. Ezen iskola hívei nagyrészt magános személyek, sajtóságos viszonyok között, sajtóságos lelki adományokkal s sajtóságos helyzetben. Az ő tévtanaik megméltelyezik a néptömeget is, de az nem fogadja el ezeket a vallás alaptanai gyanánt. E férfiak nagy része igen

művelt s eszes, de nem érzelme, hanem sajtóságos logikája által vezetettetik a nézetekre. Az emberiség érzelmeivel s hajlamaival ezen tanokat s elveket megegyeztetni lehetetlen.

TÁRCA.

Pál és Róma.

— Beets M. után. —
(Folytatása és vége).

Lehet-e csodálkozni, ha ezek után, a mik vele történtek Rómában, „még inkább ösztönöztetett az evangyeliumi szent ügy előmozdítására?!“ Lehet-e csodálkozni, ha igen sokan azok közül, kik atyafiakká lettek az urban, az ő fogságából bizalmat merítették s félelem nélkül szóllották az igét? Lehet-e csodálkozni, ha a gáncsokodás és ellenmondás által, éppen úgy, mint a magasztalás és tanubizonyosság tétel által s éppen úgy az irigység, mint a szeretet által a fogoly iránti érdekltség mind nagyobb lett s a megváltó neve napról-napra többek ajkán lebegett?! Lehet-e csodálkozni, ha levele záradékában, azon szokásos üdvözllet mellé: „köszöntenek titeket minden szentek, kik Rómában vannak!“ hozzá teszi ezt is még: „mindenek felett pedig a császár udvarából valók!“ A Nero udvarából való szentek?!... Igen, mert a romlott város ezen legmegromlottabb háza sem tudta magától távol tartani „az evangyeliom teljes áldását,“ melylyel a pogányok apostola Rómába érkezett. (Lásd a philippibelihez küldött levelet.)

És ezen áldás átszállott levelei által, örökség gyanánt, minden tartományokra és maradandó kincse lett a késő nemzedéknek. Minő nagy becsü kincs vala a philippibelieknek a hozzájuk küldött levél, telve istenbe vetett reménységgel és erős hittel, mely mindent megtehet, még a hegyeket is kimozdithatja helyükből.

Eppen ily hangulatuak az ephezusiakhoz és kolossébelihez írott levelek is, melyek az évangyeliom teljes áldásáttárják élénk, most valódi egységre buzdítva, majd férfiak és nők, szülők és gyermekek, urak és szolgák egymás iránt való kötelességeit tárva a gyülekezet elé. Mily meglepő szépen írja le a Krisztus katonája fegyverzetét, melyet a rozsdá meg nem emészt, az ellenség el nem veszén, mondván: „vegyétek fel az isten minden fegyverét, övezzétek be derekaitokat igaz mondással, a hitnek paizsát, az idvességnek sisakját is felvegyétek és a lelki fegyvert, mely istennek beszéde!“ Ephes. 6, 13—16. Ilyen fegyverzetel óhajtá ő felöltöztetni Nero katonáit is. Mily becses ereklje a Filemonhoz küldött levél is, melyben „a már megvénhedett Pál,“ „a Krisztus foglya“ szerető szive egész végtelenségével ajánlja az elsőkött szolgát, Onesimust, kit ő „fogságában szült.“ És ha tekintjük e levelek művészi becsét, ott állnak, hol az ó-világ klasszikus íróié: Ciceroéi és Pliniuséi, a gondolat tisztasága, az irány szépsége örekre maradandó becsét biztosítanak nekik.

E fennebb fölemlített levelein kívül még irt Rómából

az apostól, jól lehet később. Mert minden valószínűség oda mutat, habár azt írott adatokkal bebizonyítani nem tudjuk, miszerint 2 évi fogsága után szabad lábba helyeztetett? S azután 5 évig megfordult Macedoniában, Kisázsziában, Crétában, Achajában és Illiriában? . . . S talán Hispaniában is megjelent és így az evangyeliom elhatott az akkor ismeretes világ legnyugatibb pontjáig? ¹⁾ Mi nem tudjuk e hypothesist bebizonyítani, de a Timotheushoz küldött levél úgy állítja Pált élénk, mint ujonnan fogolyt. Pál hosszús megpróbáltatásának végéhez közeledett; mert el volt végezve, hogy Rómában találjon martyr-halált. De halála előtt még a szenvedések keserű poharainak egész hosszu sorát kelle kiüritnie. Minő egészen más volt helyzete e második fogságában! Midőn senkit sem fogadhatott el akadálytalanul lakásán, midőn meg volt tiltva az evangyeliom prédikálása ²⁾ s ha még is ezt tette, mint gonosztevő nyomorgattatott.

Szerfölött nehéz volt, fogságában hozzá közeledni s még is fölkeresték őt Cubulus, ³⁾ Pudens, Linius, Claudia s még néhány más római polgár, sőt Onesiforus és háza népe gyakran megvidámitották őt és a fogságában való vasláncait nem szégyenlették. De másfelől, mélyen elszomorító az, hogy ezen utolsó napokban a viszonyok úgy fejlődtek, hogy barátai legnagyobb részben távol voltak tőle. Voltak olyanok, kik kötelesség által tartattak távol, de fájdalom, némely része hűtlenséggel és rozszakarattal volt iránta. Korábbi utitársai közül egy Korinthusban maradt, a másikat Miletusban hagyta betegen, ⁴⁾ némelyek pedig tőle elpártolva, Ázsiában maradtak, Demas a jelenvaló világhoz ragaszkodván, Thessalonikában rejté el gyalázatát. Krescens Galliába, Titus Dalmáciába távoztak, egyet Ephezusba küldött, de a szeretett Lukács nem távozott el tőle az utolsó pillanatig. ⁵⁾ De hol volt Markus, az ő jobb keze? Hol volt Timotheus, kit úgy szeretett, mint saját gyermekét? . . . Oh, ezek el voltak tiltva. Mint óhajtotta volna, őket még egyszer látni s áldó kezeit kiterjeszteni feléjük. ⁶⁾ Ő várta, hogy sietve eljön Mark.

Midőn először állott törvényszék elé, mindnyájan elhagyták őt és erőszak, karöltve a cselszövénnyel, esküdtek bosszút ellene. Senkisémet volt védője, vagy ügyvivője, ki ily veszélyes időben a gyűlött sekta fejének védelmére kelt volna. ⁷⁾ Távol voltak tőle Aquila és Priscilla is, kik a korábbi időben előttük kockáztatásával menték meg Pált s most nem volt hozzájuk hasonló. ⁸⁾

¹⁾ „Εἰς τὸ πρῶτον τῆς διέσεως“ mondja Klemens, római püspök, Pál az evangyeliomot prédikálta Hispaniában.

²⁾ 2. Tim. 2, 9.

³⁾ 2. Tim. 1, 16.

⁴⁾ 2. Tim. 4, 20.

⁵⁾ 2. Tim. 4, 10—12.

⁶⁾ 2. Tim. 4, 9—11.

⁷⁾ 2. Tim. 4, 19.

⁸⁾ 2. Tim. 4, 14—17.

De ellenkezőleg, ott voltak némely ál-atyafiak s ezek között Pál vádlója is, kik mindent elkövettek megbuktatására. De Pál most is érezte, hogy az ur közel van, mert megszabadult újlag az oroszán szájából, az evangyeliom prédikálása által. Ez előjelek már sejtették a véres drámát.

Minő hangulatban lehetett a hit apostola ily szomorú kilátások mellett, midőn ellenségei kajánsága, barátai hűlensége és távolléte bukását anynyira siettették? Most élte végén tétetett a legnehezebb próbára s végtelenül szerető szíve éppen nem kiméltetett.

Az ur hiv szolgáljának utolsó levelei tanuskodnak, hogy hite meg nem ingott, reménye el nem csüggedett, szeretete meg nem hült; hanem hiv marad az idvezítő evangyeliomához utolsó lehelletéig. Fogságában mondja: „Én szenvedek, de isten beszéde meg nem köttetett;“ ellenségeinek megbocsát, éppen mint idvezítőnk, mondván: „ne tulajdonittassék bűnül nekik.“ Mintegy látnokilag jósolja meg közeli sorsát. „Immár megáldoztatom és az én halálomnak vége közel van. Ama nemes harcot én megharcoltam, futásomat elvégeztem, a hitet megtartottam; végezetre eltétetett nekem az igazság koronája, melyet megad nekem ama napon amaz igaz bíró; nem csak nekem pedig, hanem mindenk is, kik várják az ő megjelenését!“¹⁾

És a mit sejté, csakhamar teljesült. A római polgári jog megmenté őt a kereszt gyalázatos halálától, hogy a bakó hárdja alatt vérezzék el. A tarka néptömeg háméskodott egy kevés ideig; azután rendes foglalkozásához látott, mert ily esemény Rómában közönséges volt.

Az első keresztyén császár igyekezett helyre hozni pogány elődei hibáit; a Pál emlékére egy pompás bázilikát épített azon három forrás közelében, mely a monda szerint akkor ugrott fel a földből, midőn Pál feje lehullott.

És ott diszeleg ez emléktől nem meszsze a Cajus Cestius imposans siremléke, mely egyedül maradt meg a Pál halálát megelőző korból. És ott vannak hosszú sorban azon idegenek sírjai, kik Rómában aludtak el, mint hitvallók. „Senki sem igazul meg a törvény cselekedete által!“

Ez volt Pál apostól hito és ehez oly szíiárdan ragaszkodott, hogy ettől sem a „pallós,“ sem más nemü „aggodalom és nyomor“ el nem tántorítás megmaradt „isten szerelmében, mely van a Jézus Krisztusban!“

Ez élő hit által szól hozzánk Pál most is; e hitben van azon erő, mely azt eszközli, hogy kövessük a Krisztust, mint ő követé. Nekünk is szól, a mit Timotheusnak irt: „ne szégyeljed a mi urunkról való bizonyágtételt.“

Farkas Károly.

Bossuet és Fénelon.

— Rogeard előadása. —
(Folytatása és vége.)

Bossuet műve a nantesi ediktum vissza vonatása is. XIV. Lajos az absolut monarchia mellett akará a hitegységet is, hogy uralkodjék a lelkiismereteken is. Eleinte folyt

¹⁾ 2. Tim. 4, 6—8.

szóval a harc, Bossuet nagy erélyt fejtett ki controversiáiban; de midőn ez nem volt elég, kiadták a számüzetési parancsot a protestánsokra és egyszersmind megtilták ezeknek az elmenekülést. Megkezdődött a dragonnade, az öldöklés és vízbe fulasztás. És Bossuet jelen van, vezet a dolgot, kérelhetlen, irgalmatlan; kivándorolt Franciaországnak iparosának színe, java, hogy meggazdagítsa ellenségét, futott a szegény protestáns Németországba, hogy gazdaggá, hatalmassá tegye ezt, de Bossuet ezt csak azért tevő, hogy hibornoki süveget nyerjen és még sem nyert.

Politikai működésében kiváló helyet foglal el egy műve: „Politique sacrée tirée de l'Écriture sainte.“ Ő ebben a bibliából vonja le az isteni jogon alapuló absolut monarchia létjogát és erre alapítja a francia közjogot. Tehát, a mint az angol puritánok a bibliára alapíták a dárdákkal, pallóssal fegyverkezett köztársaságot, úgy Bossuet az absolut monarchiát igazolta abból. Viszont Pascal ebből vonja le a köztársaság isteni jogát. Bossuet nem csak az absolut monarchia, de az absolut király eszményét is rajzolja e művében és tanítványa előtt utánzásra méltó például tünteti fel atyját, XIV. Lajost.

Bossuet, mint curtisan is szolgáltni akart XIV. Lajosnak. Ő téríti meg de Vallière kisasszonyt, hogy zárdába térjen, mikor a király meguntá; fényes beszéddel dicsőítvén zárdába léptekor a szent életet és ugyanakkor közvetíté Montespan asszony megszerzését a királynak. E tettével, mint Lamartine szellemesen jegyzé meg, három boldogságot eszközölt: a királynak adott szabadságot, Montespan asszonynak egy királyságot és de Valliere kisasszonynak az eget.

De nem sokára meg lett bizva, hogy Montespan asszonyt is megtérítse és Maintenon asszonyt hozza az udvarhoz. Elhiteti a királylyal, hogy megtért Montespan asszony, hogy kész a magányba vonulni és még is, midőn a papok jelenlétében a király elé vezetik a nőt, a királylyal egy mellékterembe vonul ez, a viszony tovább foly, gyümölcse két gyermek, a bloisi hercegnő és a toulousei gróf. Így tehát vagy ő volt dupirozva, vagy csak eszköz volt.

Ilyen volt Bossuet: absolut szellem, hivatalos szónok, kibe, mint kurtibe, belefujnak, de üres, történelmi és filozófiai magaslát nélkül, művei mulandók, egy-két rész maradt fenn azokból, mint a stylus páratlan mintaképei, az ő egész hatása egy gyászbeszéd, egy ceremónia. Ha életében nem volt utánzója, mert páratlannak tarták, reméljük, hogy nem lesz soha.

Fénelon.

„Ismét egy püspök!“ De olyan püspök, mondja Rogeard, kit dicsérni lehet, kinek erőnyei fényesek és kevés árnya van. Sőt ez „érsekké“ is lett, mit Bossuet nem ért el soha; de mellékneve, a „jó“ érsek, melylyel lebilincselé korát és meghódítá a késő századokat is. Ilyen Fénelon. Az ő uralkodó tulajdonsága a szeretet, lehetetlen, őt nem szeretni. Merően ellentéte Bossuetnak. Ő szelíd, Bossuet erőszakos, ő kegyes, Bossuet kegyetlen, ez hitüldöző, ő türelmes. Bossuet erős, harcias természetű, ő kibékít mindenkit. Van tehetségeiben bizonyos hajlékonyság, finomság, a mi Bossuetban nincs

meg, de jelleme tiszta, hajthatatlan, holott Bossuet épen ebben hajlékony. Ez erkölcsi képhez hozzá adhatjuk még, hogy ő kutató szellem, és sok nőiség van benne. Mint Racine, ő is irányában, gondolkozásában sok női gyöngeséget árul el és ez egy férfinak nem válik előnyére.

Lamartine mondá róla: „Képzelete egy nőé, hogy fölelje az eget, szive egy nő szive, hogy szeresse az egész világot.“ És még van jellemében, a sok tanulmányozás dacára, valami ismeretlen, valami megfeythetetlen. Van sok theologiai subtilitás benne, mi ellenkezik jellemével, szereté a theologiai vitatkozásokat és Bossuet ellenében éppen ennek lesz áldozata; noha ez előttünk csak dicsőségére válik, de kortársai előtt, e tekintetben veszett ügye volt. Jellemzéséhez még hozzá adhatjuk St. Simon leírását, ki szigora dacára, ezt írja: „Külső kinézésre nézve egy magas, sovány, halvány, nagy orru (a francia irodalomban a nagy orr nagy tiszteletben volt,) ember, kinek szeméből sugárzik a szeretet és bár vannak nagy ellentétek benne, nem harcolnak azok, így a szigor és galanterie, a püspök és nagy ur, a szilárd jellem és hajlékony szelidség ki vannak békítve, de felül marad a finomság, kegy és mindenk felett a nemesség. Az embernek meg kelle önmagát javítani, hogy mindezt láthassa.“ Ez teljesen talál Fénelonra.

Salignac de la Motte Fénelon Perignonban született 1651-ben, eleinte Cahorsban neveltetett, később a st.-sulpicei papnöveldébe jutott (anyja már gyermekkorában felajánlá a szent szűznek) itt pappá, theologia doktorává lesz, nehéz küldetésben részesült a hugenották megtérítésére, azután a burgundi herceg tanítója lesz, 1693-ban az akadémia tagjává választja, végre cambray-i érsek lesz, végső éveit egészen kegyvesztetten, elvonulva, érseki megyéjében tölti és itt hal meg 1715-ben. XIV. Lajos soha sem szerette, mert önálló jellemű, kutató szellemű ember volt, ő egészen kivonta magát a szellemi alárendeltségből, ő már nem képviseli a szabály uralmát; ezért, valamint Télémaque-jáért, Guyon aszszonyért és a quietismus pártolásáért haláláig haragudott rá az udvar és csak midőn meghalt, tette XIV. Lajos ezt a vallomást: „Ime egy ember, ki nagyon szükséges lett volna azon szerencsétlenségek elhárítására, melyek országomat érték.“

Fénelonnak vannak bölcsészeti, politikai és theologiai, sőt tisztán irodalmi művei is. Legismertebb, habár irodalmi szempontból leggyengébb műve „Les aventures de Télémaque.“ Erről nincsenek tisztában, hogy politikai pamphlet, vagy regény, bölcsészeti, vagy morális mű-e az? Kora rosz regénynek és inkább politikai pamphletnek tartá, mert előítélettel ítélte meg. Pedig regény is. Igaz, hogy egyes alakokban fel lehet ismerni XIV. Lajost és udvarát (így Lajos-Idomenes, vagy Sesostris, Calypso-Montespan marquisné, Eucharis-Fontanger hercegnő, stb.) és éppen ebből csináltak bünt Fénelonnak, t. i., hogy ő, mint nevelő, Versaillesban írja az uralkodóról és rendszeréről ezt a kemény satyrát. Holott ez nem így van. Ő tanítványának politikát és morált akart tanítani és ezért ita e regényt is, de midőn megtudta, hogy mikép magyarázzák, nem adta ki és csak egy másoló indiskreciója következtében jutott az napvilágra, ki a külföldre küldte, miután több fejezettel megtoldá és kiadta. Az udvarnál e könyvről még csak beszélni sem volt szabad. Pedig bátran lehet ál-

litani, hogy Fénelon nem akart pamphletet írni. De midőn festé a jó eszményét, okvetlenül a rosz satyráját írta meg, midőn a jó, bölcs, morális uralkodót és rendszerét leírta, okvetlenül satyráját adta XVI. Lajosnak és udvarának és bár célozni nem akart, ezek magukra ismertek benne. A Télémaqueban rajzolt nemes politikával szemben rut ellentétet képezett Lajos önző politikája.

Ezen kívül még több munkát készített ő tanítványának. Így írta „Traité sur la critique et sur l'art poetique,“ melyben az ékesszólás és írás alapszabályait úgy fejtegeté, hogy Boileau-nak is becsületére vált volna. Hason célu „Lettre sur les occupations d' l' academie,“ melyben sok új eszmét, izlést fejt ki és azt az alapszabályt állítja fel, hogy az író legyen szabad, önálló gondolatban és stylusban egyiránt. Ő a 17-ik században az egyetlen tudós és theologus, ki szerette, megértette Lafountainet, ezért fel is vette tanítványa olvasmányai közé. — Ő az egyetlen főpap, ki nem osztá az egyház kritikáját a színház ellen, sőt pártolá a színművészetet és szerette Moliéret. Ebben is merőben ellentétet képezett Bossuettel. Ez folytonosan haragudott Moliérere, de a míg a király a színművészeteket pártolá, addig nem merte haragját kifejezni és éreztetni. Így 20 évig fojtá magába azt a haragot, melyet talán éppen Tartuffe miatt érzett Moliére ellen. De midőn a király is lemondott e világ hiúságairól és elüzte a színészeket Versaillesból; kitör Bossuet haragja Moliére ellen, ki ekkor már halott volt és piszkolja jellemét, kigunyolja még halálát is. Fénelon bámulja, szereti őt.

Még egy ellentét: Bossuet a szellemi zsarnokság hive, Fénelon egyetlen a XVII-ik században, ki az akadémia működését nem előnyesnek, hanem hátrányosnak tartja, védi ez ellen a XVI-századot és a gall szellemet, azt állítja, hogy az akadémia a nyelvet szegényíté.

Politikai művei következő: „Direction d'un roi,“ „Examen de la conscience d'un roi“ és „Lettre au roi.“ Ezekben oly eszméket hirdet tanítványának, melyek merő ellentétben vannak a XVII-ik század uralkodó eszméivel. Valóban megérdemli az „előfutár“ nevet, mert a XVIII-ik század eszméit pengeti. Ő állítja fel azt a tant, hogy a király van az alattvalókért és nem az alattvalók a királyéért; követelte, hogy az „états généraux“ rendszeren, évenként hívassanak össze, hogy annak alkotó elemei közül: a papság morálisabb, függetlenebb legyen; a nemesség verifikáció alá vétessék. A műveit át-lengő ember szeretete és a jövő érdekei iránti küzdelme dicsérendő; de reform eszméi nagy reformot nem képeztek volna, felforgatták volna ugyan XIV. Lajos személyes uralmát, de rendszere csak két osztály: a papság és nemesség uralmát örököltette volna meg és nem képezett volna valódi haladást, ha azt tanítványa, a burgundi herceg életbe léptette volna.

Azt mondják, hogy a „királyhoz“ intézett levelét XIV. Lajos nem is olvasta, az lehet, de az nem áll, hogy hozzá el ne küldte volna; mert Fénelon nem az az ember volt, hogy hamis leveleket költjön. És ebben a levélben ő nagyon kemény dolgokat mond a királynak. Megmondja neki, hogy azok, a kik téged fölneveltek, nem tanítottak egyébre, mint az irigységre, gyűlölet politikájára, az alantjáró és csuszó-mászó (ez Bossuet) emberek kedvelésére.“ Megmondja, hogy „scrupulozus vagy a kicsinységekben és nem nagy, borzasztó dolgokban.“

Mint tanító is merőben ellentétét képezi Bossuetnek. Ez minden szellemi erőt kiölt tanítványából, nem ment vele semmire, holott Fénelon bámulatos sikert aratott. Pedig nagyon nehéz feladata volt, mert a burgundi herceg természete

erőszakos, kegyetlen, vérengző, verekedő volt, hirtelen haragvó volt és oly dühbe jött, hogy még az élet nélkül való tárgyakra is mérgelődött. E szörnyet kelle Fénelonnak megszelídíteni. Es az teljes mértékben sikerült neki. Maga St. Simon elismeri, hogy egészen okos, bölcs, mérsékelt ember lett belőle. Sikerét különben legfényesebben bizonyítja az, hogy tanítványai (a burgundi, berrii, anyoui hercegek) a legnagyobb szeretettel viseltettek iránta és eszméit egészen elsajátították. Es e sikerért az egész udvar ünnepélyes hálában részese Fénélon. — Bossuetnek jelen kelle lenni e kitüntetésen.

De Fénelon nevelése annyira sikerült, hogy még quietista is lett tanítványa és ez sok bajt okozott neki. A quietismus alapeszméje, hogy az isten iránti szeretetből kell állani a vallásnak, ez pótól minden jó cselekedetet, erénykönyvet, dogmát, tudóst, papot. Természetes, hogy ez heretikus tan. Guyon aszszony, ki fiatalon özvegyen maradt, alapítá azt Franciaországban. Ő egészen a mysticismusnak szentelé magát, két könyvet irt erről és ezzel, valamint természetes ékesszólásával meghódítá a burgundi herceget, az udvar több tagját, sőt Maintenon aszszonyt is, végre Fénélon is. Versaillesben alakítottak egy kis gyülekezetet, de ekkor közbe lép Bossuet (és háta mögött a király) kieszközi Rómából a tan elkárkoztatását; a gyülekezetet eltiltják és minthogy Guyon aszszony még is hirdeté tanait, elfogták és a bastilleba zárták.

Fénelon ekkor védelmére kel, mint mondá, „borzasztó gyávaság lett volna“ őt a fogságban hagyni; nem ügyvédi, de érseki tekintélyével, emberszeretetével védi őt és kieszközi elbocsátatását. Guyon aszszony ekkor visszavonult, még 15 évig élt, de lemondott a mysticismusról. Tanai védelmére egy könyvet irt Fénelon „Explication des maximes des Saints. 1697.“ melyben azt fejti ki, hogy a szentek tanaival meg egyezik a quietismus. Ekkor támadja meg Bossuet. E theologiai vitában Bossuet erőt, Fénelon sok találékonyságot, hajlékonyságot tanusít. A többek közt, igen találóan, ezt mondja Bossuetnek. „Őn oly sokszor veszi saját injuriáit oknak, hogy az én okaimat is injuriának veszi.“

Fénelon élte végső napjait a cambray-i egyházi megyében tölti. Ekkor jött XIV. Lajos családjára és országára a sok csapás. Fia és unokája (Fénelon tanítványa) elhal, a dicsőséggel szerzett tartományokat és erődített várakat elveszti. Fénelon megyéjében az inség pusztit; tehát van módjában jótékonytáborokat gyakorolni és csakugyan oly általános bámulást keltett fel, hogy egy angol és egy német tábornok is hódolattal közelednek hozzá, mint mondák, „erényének ellenállhatatlan vonzerejénél fogva.“

De különösen bámulatot kelt erkölcsi bátorságával, melyet XIV. Lajossal szemben kifejt. Mert ekkor ez olyan volt, mint az olympusi Jupiter, körülötte gravitált minden, hódolt neki minden. Mindenhatóságát előkészíté Mazarin, Richelieu, ő ezt egészen kizsákmányolta, ő a nemzet helyét foglalja el, az usurpáció valódi eszménye ő. Ez ellen a nagy hatalom ellen küzdött Fénelon, kérdés, hogy kicsinyes ránkorbúl, vagy ambícióból, vagy pedig magasabb érzelemből. Bossuet abbé (Bossuet öcsöse) azzal vádolja, hogy bibornokságra és minszterségre vágyott. Ez utolsó igaz. — De nem a hatalom kedvéért, mint Bossuet, hanem azért, hogy annál többet használjon az emberiségnek.

Fénélon maguknak vindikálják a bölcsészek ép úgy, mint a katolikusok, tartják jezsuitának és quietistának egyiránt, igazat ad a régiak és ujak harcában Dacier aszszonynak ép úgy, mint Lamotenak. Igen, mert ő a megoldást mind a két irány kiegyeztetésében keresi és vajjon, az újabb kor nem abban találta-e fel? Ő az átmenet embere volt és ezért

tud a különböző irányoknak bizonyos mértékig hódolni. Ő minden időből és irányból egyesíté a jót, nemest.

A görögöktől nem vett át mindent, csak Homert és ettől is csak az Odysseat, továbbá Plátót, a keresztyénségtől ennek virágát: a szeretetet; a nőktől a gyöngédséget; a XVI. századból a gall szellemet, a XVII-ikből a szabályokat: a klasszikus és keresztyén irodalom előnyeit. De ő mindenek felett ember volt; az ő neve egy jelentőségű az erénnyel, jószággal.

Ő több, mint az átmenet embere, ő a haladás előbajnoka; nem egészen filosof, mert keresztyén, sőt katolikus is, de nyílt, őszinte szellem, ki nyomozza, követeli az igazságot; előkészíti a XVIII. század eszméit, sőt e századot megkezdi, mert filozofiában az észszerűséget, irodalomban az igazságot, politikában a méltányosságot és vallásban a szabadságot vallja és hirdeti.

KÜLÖNFÉLÉK.

= Tiszteletes szerk. ur! Becses lapjában olvastuk a „gazdátlan kehely“ történetét. A mint tudni méltóztat, a körös-bányai ref. egyház mindenéből kipusztult 1849-ben; urasztali kellékei még most sincsenek. Folyó hó 27-én tartott keblitanácsban megbízott engemet az egyház, hogy egész atyafiságos tisztelettel kérjem föl a tiszteletes szerk. urat, hogy hasson oda, hogy a k.-bányai ref. egyház juthasson birtokába ama bizonyos kehelynek. A 4 frt s néhány krt, valamint a posta-díjt is egész készséggel hajlandó hordozni s az adományozó egyházzal hálással megemlékezni. Maradtam atyafiságos tisztelettel a szerk. urnak K.-Bánya, aug. 31. 1876. hivaltársa, Szegedi Miklós, k.-bányai ref. pap.

= Felkéröttünk a következő sorok közlésére. Hézagpótló vállalat. A magyar naptárirodalom elég gazdag nem csak a különféle nép és szaknaptárakban, hanem encyklopedikus tartalmu képes naptárakban is, csak egy osztálynak nincs meg a maga évkönyve, az intelligencia azon részének, mely komolyan foglalkozik a politikával. E hézagot betölteni, lesz hivatva Toldy István új vállalata: „Hungária. Politikai évkönyv és naptár 1877-re,“ mely e napokban már sajtó alá ment s október első felében meg fog jelenni. Célja a politikai tudományok időszaki művelését a politikai ismeretek népszerű terjesztésével összekötni s egészben véve, a közönséges naptárirodalomnál tartalmasabb és élvezetesebb olvasmánnyal szolgálni az értelmes közönségnek. Tartalmából, melyben egy a napi politika gyakorlati szükségéi, mint a politikai kérdések tudományos oldala tekintetbe vétetnek, kiemeljük a következőket. — Az évkönyv első, vagy is naptári részét, mely az 1877. év tulajdonképi naptárát s egyéb tudnivalókat tartalmaz, egy rövidre vont, de pontos politikai névtár követi, mely a magyar alsó és felsőház tagjainak névsorát, az összes európai államok uralkodóit s kormányait, stb. foglalja magában, némely hasznos statisztikai adatok kíséretében. A kötet évkönyvi részét az „Év története“ nyitja meg (1875. szept. — 1876. szept.) Acsaý Ignáctól. Ezt követik: „Az európai államok pártjainak ismertetése“ Grisa Ágosttól, megtoldva a főbb külföldi hírlapok jellemzésével, mi a hírlapolvasóra nézve kényelmes tájékoztató lesz a külpolitikában. A közel jövőre nézve különös érdeklődéssel fog birni „Az európai államok hadereje,“ a legújabb adatok nyomán ismertetve, Márkus M.-tól. Keleti Károly az idej „statisztikai kongresszusról,“ Pulszky Ferenc a „Keleti kérdésről“ ir az évkönyvbe egy-egy tanulmányt; Lány Gyula az év közigazgatási törvényeit fogja benne szakszerűen ismertetni. — Dolgozatokat ígérték még Rákossy Jenő, Salamon Ferenc, Vadnai Károly s mások.

ERDÉLYI PROTESTÁNS KÖZLÖNY.

EGYHÁZI ÉS ISKOLAI HETILAP.

VI. ÉVFOLYAM.

KOLOZSVÁRT, SZEPTEMBER 14. 1876.

298—37. SZÁM.

Megjelenik minden csütörtökön egy iven. — Előfizetési ára egész évre 6 frt., félévre 3 frt., negyedévre 1 frt. 50 kr. Szerkesztőségi iroda nová a kéziratok és előfizetések bérmentve küldendők: külmagyarulca, 9 sz. —

Tanévet megnyitó beszéd.

(Tartotta 1876. szept. 6-ikán, Jancsó Lajos, igazgató-tanár.)

Mélyen tisztelt előljáróság, nagyörmű hallgatók, szereit tanár-társak és nemes ifjuság! Kettős innepély megtartására gyűltünk össze: egyik a szokásos tanév megnyitásának, másik: egyik tanártársunk székfoglalásának egyszerű innepélye.

Kettősége mellett is egyszerűnek mondám innepélyünket, mert az innepélyek szokásos diszitményeit nélkülözi; de ha igaz, hogy korunkban úgy az egyesek, mint egész népek sorsa, boldogsága legnagyobb mértékben a képzés ügyétől függ; ha igaz, hogy a milyenek egy nemzetnek iskolái és tanítói a jelenben, olyanúá fog lenni a nemzet jövőben: akkor, mostani innepélyünk tárgyai, minden egyszerűségük mellett is, a legnagyobb mértékben megérdemlik, sőt megkövetelik a komoly érdeklődést azok részéről, kik a köz-képzés fontosságát ismerik és a közügyek fölvirágzását szívöken hordozzák.

Hogy ez érdeklődés a mélyen tisztelt hallgatók részéről nem hiányzik: a felől számos megjelenésükből meg lehetünk győződve. Már rajtunk van és rajtunk lesz a sor, ez általunk nagyra becsült érdeklődést és részvételt, bár némileg, kielégíteni. Mely kielégítést illetőleg azonban, előleges tájékoztatásul, legyen szabad megjegyeznem, hogy innepélyélyünknek jelzett kettőségből kifolyólag, igazgatói előadásom ez alkalommal a lehető rövidre fog szorítkozni és tért fog engedni a székfoglaló beszédnek.

És ezzel hozzátok szólok, nemes ifjak! Nehány hét előtt ellankadtan vettünk búcsut egymástól, hogy mult évi pályafutásunk fáradalmait a nyugalmas családi élet kebelén kipihenjük s új küzdelmekre új erőt gyűjtsünk.

A pihenés napjai, órái mennél édesebbek voltak, annál gyorsabban lejártak. És most ismét együtt vagyunk, újra fölvenni régi terhünket s tovább foly-

tatni pályafutásunkat. És merem hinni, sőt meg vagyok győződve, hogy ez az ifjuság részéről nem kénytetve, nem kedvetlenül, hanem örömezetek közt történik. Igen, mert a fejlettebbek már tudják, a fejletlenebbek sejtik, hogy a családi élet édes paradicsomában nincs maradandó hazájok, hanem egy, bár hidegebb légkörű, de magasb élet polgáraivá kell magukat felküzdeniök.

Ez innepélyes óra, midőn előljárók, tanítók és tanítványok mind együtt lehetünk, évi munkánknak, úgy szólva, derült reggele; az erőerzetnek, jóra, szépre buzdultságnak e magasztos pillanata, bizonynyal legalkalmasb idő és állapot arra, hogy a messze-távolság miatt tán nem elég tisztán belátható célunkat annak eszközeit most teljes világosságba helyezzük, hogy aztán a mindennapi teendők közt is szemünk elől ne téveszszük.

Lássuk tehát: mit várnak, mit követelnek azok a magasabb és még magasabb életkörök, melyekre előkészíteni, melyekbe át- és fölvezetni a folyton megújuló ifjuságot — a tanoda feladata.

Ha megkérdezzük a gyerekeik jövő boldogságáért élő-haló szülőket, hogy mivé, milyenné fejlődni óhajtják gyermekeiket: bizonynyal, mindeniktől e választ nyerjük: „Óhajtásunk az, hogy gyermekeink értelmes, ha lehet, tudományos, erkölcsös és munkás emberekké fejlesztessenek. És ezt anynyira óhajtjuk, hogy ha egyéb óhajtásaink tán mind teljesednének is, de ez egyben csalódnánk: szerencsétlenszűnek fognók magunkat érezni; míg ellenben, ha egyéb óhajtásainkban tán csalódnánk, de ez egy teljesülne, ez egy is elég arra, hogy szerencsétlenszűnek ne érezzük magunkat.

De nem csak a szülők és rokonok, hanem a távolabb álló társadalom és állam is ugyanezt óhajtják. Ezeknek is csak értelmes, tudományos, erkölcsös és munkás polgárookra van szükségük; ezek is csak ilyeneket várnak és követelnek a szülőktől és minden nemű képző intézetektől, az életkörök fokozata szerint, a kunyhótól fel a palotáig.

Csak eny nyiből is eléggé világos tehát, hogy a tudomány, erkölcsösség és munkásság: az a hármas kincs, mire mindenki vágyakozik, mit az is, ki nem bírja, másban becsül és tisztel; eny nyiből is világos, hogy a tanoda célja, feladata egyéb nem lehet, mint az, hogy e hármas kincset a fejlődés alatt álló ifjúságnak mentől nagyobb mértékben birtokába juttassa.

Nemde, szükséges tehát, hogy tanodánk mindenik tagja naponta figyelmeztetve legyen idejövételének s ittlételének e céljára? Nemde, nagyon is helyén van, hogy boldog emlékü elődeink, kik e tanodát alapították, arany betűkkel vésették fel annak kapuja fölé e nagytartalmu szavakat: „Litteris et pietati sacrum,“ azaz: e tanoda a tudomány és kegyeletes erkölcsösség szent hajléka.

Igen! és háromszor igen, nemes ifjak, e tanoda a tudomány és valódi humánitás hajlékál volt alapítva, a végett van és lesz és legyen fentartva az idők végtelenségig! Ki itt egyéb, tán nemtelen célokat tűz maga elébe, vagy az elébe tűzöttket megvalósítani, nem törekszik elég buzgósággal: az, belépésekor e tanodába, döbbenjen meg a kapu fölött álló felirattól, és vagy arra tökélje el magát, hogy ő is valódi polgára lesz e kis hazának s nem csalja meg szülőit, hazáját s mindenek fölött magát; vagy, ha ily eltökélésre nem képes, ne lépje át a küszöböt, melyen belől az időpazarlásnak, tudatlanságnak és erkölcstelenségnek helye nincs, nem szabad hogy legyen!

A mondottakból bárki előtt tisztán állhat tanodában lételének célja azon indokokkal együtt, melyek a cél elérésére mindenkit hatalmason ösztönöznek.

Ámde, tudnunk kell, hogy a végcélnek tudása, még a célhoz-jutás vágyával párosulva sem biztosítja eléggé a cél megvalósulását. Belátjuk ezt, ha meggondoljuk, hogy a képződésnél a szándék és végcél: föltötte távol esnek egymástól; ha belátjuk, hogy itt a végcél igen sokféle eszközök megszerzését, igen sok elárendelt célok megvalósítását igényli. Menynyi munka, menynyi buvárkodás, a részletes ismereteknek mily nagy tömege, mily sokszori kiigazítása és feldolgozása nem szükséges arra, hogy elvégre tudományos főnek mondhassa magát valaki csak egyik, vagy másik tudománykörben is! És az akarásoknak s cselekvéseknek minő sokasága, az indulatoknak menynyi megfékezése, a vágyak és hajlamok mily sokszori szabályozása és fegyelmezése nem szükséges arra, hogy végre az eszes akarat, az erkölcsi jellem létre jöhessen s megszilárdulhasson?

S pedig, ki a végcél nem csak óhajtja, hanem sikere seu akarja, annak akarnia kell a közben eső célokat is, azok eszközeivel együtt; és bírnia kell azzal a lelkesültséggel, mely a nehézségeken meg nem török, hanem azokon keresztül diadalra jut.

Elismerem, hogy nehéz föltételek, kemény követelmények a még gyenge, ingatag, változékony fiatalokkal szemben. E követelmények nehézsége azonban sokat enyhül, ha meggondoljuk, hogy a tanoda szervezete éppen azon disciplinák szövődése, melyek mintegy kézen-fogva vezetik és segítik a növendéket mindazon lépcsőkön keresztül, melyek őt végül az óhajtott célhoz juttatják. Ama nehezeknek látszó követelmények tehát oda módosulnak, hogy a növendéknek, ha céljához akar jutni: egész odaadással kell magát alávetni a tanoda intézményeinek, rendszabályainak, törvényeinek.

„Egész odaadással,“ mondám, de itt nagyon is megjegyzendő, hogy a fejlődés éppen nem egyoldalu kívülről való befogadás, hanem sokkal inkább belülről kibontakozó ténykedés. A külhatások, t. i. a tanítás, intés, buzdítás, fegyelmezés, stb. csak megindítják s egyideig irányozzák e ténykedést, de célhoz juttatni azt, nem képesek. Azaz, az embert emberré — vég elemzésben — nem a külhatások, hanem önmaga teszi. Más szókkal: az ember nem a külhatások chaotikus conglomerátja, hanem ennél végetlenül több s főleg magasb nemű szellemi képződmény. Mely képződmény, hogy létre jöhessen, benn a lélek legbensőjében kell fölébredni annak a szellemi erőnek, mely — hogy képesen fejazzem ki magamat — mint gyémánt-pók, táplálkozva az érzéki hatásokból, beláthatlan út-módokon fonja-szövi meg a maga arany-ezüst hálózatát: a tudomány és erkölcsiség világát.

E kétesnek látszható állítás igaz volta fölöl meggyőző a mindennapi tapasztalás. Avagy nem elég gyakori-e az az elszomorító jelenség, hogy ugy a szülőknek, mint a tanodának és életnek minden intelmei, példaadásai, tanításai, buzdításai és fegyelmezései: mind füstbe mennek olyanra nézve, kinek keblében föl nem ébred s meg nem szilárdul az a tudatos akarat-erő, a mi a külső törvényt öntörvényévé, a kül-fegyelmet önfegyelmezéssé, szóval: a képzést önképzéssé változtatja?

És ezzel eljutottam, nemes ifjuság! ahoz az eszméhez, melynek tartalma ránk nézve mindenek fölött fontos és ez: az önképzés eszméje.

Tartózkodva mondom ki e nagy szót; mert ezzel is úgy vagyunk, mint a szeretettel. Mint ezt, úgy amazt is, nem mondanunk, hanem éreznünk és éreztetnünk, azaz, tennünk kell. Mindkettő megszűnik valódi lenni, mihelyt kibeszéljük, hirdetjük, hogy birjuk.

És itt nem mellőzhetem el, rosszszólólag mutatni rá jelenkori közképzésünknek egyik sajnálatos jelenségére, mi abban áll, hogy igen sok iskolában káros játék üzetik az önképzés eszméjével azok által, kik ez eszmét csak névről ismerik.

A tiz éves gyerekekig le- és kiterjesztett „önképzősdi“ üzelmek mindnyájunk előtt eléggé ismeretesek. Nem kívánom kimutogatni, hogy mily lélekrontás követetik el ezek által a legszentebb firma alatt. Legyen elég, itt csak annyit mondanom, hogy mint egyáltalában az eszmék, úgy az önképzés eszméje is, a gyermek-lélekben csak rügy képpen jelentkezik, a serdülő korban bimbóvá fejlődik és csak az ifjú korban jut el — a hol eljut — a virágzáshoz. Miből egyszersmind világos, hogy az önképzésnek nem a gyerek- és serdülő korban, hanem csak is az ifju korban van helye és ideje, de ott aztán anynyira helye és ideje van, hogy kimaradása egy értelmű a férfi korban leendő terméketlenséggel, meddőséggel.

Láttatok-e, nemes ifjak, gyümölcsfát, melynek bimbói kinyílás helyett, hervadva lehullnak!? Elszomorító látvány; de manynyivel elszomorítóbb az, midőn egy ifjunál a barátság, honfiság, jónak, szépnek, igaznak, szóval: a valódi emberiességnak eszméi még bimbójukban elhervadnak! És ha e beteges állapot nem egyesnél, hanem tömegesen jelentkeznek: fölszámíthatók lennének-e a baj szomorú következményei?! S pedig az elhervadás vajmi könnyen bekövetkezik ott, hol az önképzés eszméje a maga idejében föl nem ébred a tudalomban s meg nem védi a keblet az édes ártalmas befolyásoktól, mik, főleg korunkban, az ifjúságot oly sokfelől fenyegetik.

Nem megyek ez alkalommal tovább e tárgy láncolatán; idáig azonban, rövidre szánt előadásomban is, el kellett jönnem, ha kellő alapot akartam vetni következő zárszavaimnak.

Nemes ifjuság! E haza drága földén már-már ezred éves nemzetünk, anynyi küzdelem és megpróbáltatás után is, nem csak él, hanem önkormányzattal s így jövő sorsa fölötti rendelkezéssel is bír. Midőn más nemű szegénységünk mellett e legbecsesebb kibirtokunkért hálaérzelmünket felemeljük ahoz, kinek

hatalmas keze kormányozza a népek sorsát: egyszersmind nem szabad felednünk, hogy fenmaradásunkat s mostani kedvezőnek mondható állapotainkat az elődök életképességének, bölcsességének és áldozatkészségének köszönhetjük. Nem szabad felednünk, hogy a drága örökséget, minek birtokában vagyunk, az utódok számára nem csak megőrizni, de sőt növelni, kötelesek vagyunk. Ámde világos, hogy e terhes kötelezettségnek a most fejlődő ifjuság csak úgy fog eleget tehetni, ha egész buzgósággal azon lesz, hogy lelkiileg, testileg kiképezze magát azon pályákra, melyeknek lelkiismeretes betöltésétől függ a nemzetünk fenmaradása és fölvirágzása.

Azon hitben, hogy minden szónoki ékesség nélkül, de atyai indulattal mondott szavaim az ifjuság szívéhez és elméjéhez megtalálták az utat; azon reményben, hogy tanodánkunk kicsinyje, nagyja ez év folytán buzgóan fogja teljesíteni a maga kötelmeit: most egyéb mondanivalókat mellőzve s áldást kérve istentől édes hazánkra, királyunkra, városunkra, tanodánkra. annak előljáróira, tanáraitra és tanulóira: az 1876—7-ik tanévet megnyitom.

Az iskolai takarékpénztárak barátjaihoz.

Hogy ha most csak az iskolai takarékpénztár „barátjaihoz“ fordulok, ez azért történik, mert először korántsem érzem magamban a képességet, elleneket megtéríteni, másodsor, mert különben sincs szándékom ma pro, vagy contra szólani, hanem egy eszmét akarok közzé tenni, mely segíthetne azon kartársaknak, kiknek iskoláikban a takarékpénztárak léteznek, munkáit megkönnyíteni és így anyagi haszna is lehetne, mert időt és miután a tanítónál az idő arányos a pénzzel, közvetlenül pénzt is takaríthatna. Az iskolai takarékpénztár kezelése naponkint legalább egy félóra kerül oly tanítónak, kinek osztályában 80 tanuló van. A tanító törvény szerint kötelezve van, hetenkint anynyi és anynyi órát tanítani. A félóra, melyet naponkint az iskolai takarékpénztárakkal tölt, oly munkatöbblet, melyért senkitől sem díjaztatik. Természetes, hogy a szép célért áldoznunk is kell; de mi iskolamesterek — mint tudva van — nem vagyunk tőkepénzesek s így tehát nem is vagyunk képesek naponkint egy fél órát, vagy az angol „time is money“ közmondás szerint számítva, naponkint 50 krt egy szép célért áldozni. Az állam és a községek szintén nincsenek a mostani viszonyok közt azon helyzetben, hogy e kiadásokat fedezzék. Tehát, veszssen el ezen áldásdús intézkedés? Korántsem! És még is tegyük kezünket szívünkre, van-e egy valaki köztünk, ki már nem gondolt volna arra, hogy tulajdonképpen nagy áldozatot hoz e jó ügynek, mivel naponkint egy félórát — melyet eladhatna — elajándékoz? Ha az embereket úgy vesszük, a hogy vannak, nem a mint lehetnének, akkor a fennebbi kérdésre igennel kell felel-

nünk. Tehát arról van itt szó, hogy a jó történjék a nélkül, hogy valakinek érzékeny anyagi kára legyen, mondtam, érzékeny, mert egészen kár nélkül nem történhetnék és egy keveset mindenki szívesen áldoz.

Ha mi, pl. a naponkinti félórát — hetenkinti félórára vonnók össze, akkor az által sokat nyernénk és ez az, melyet eszmém kivitele által elérhetnénk; a mit most mondanok, 3 hónapig gyakorlatilag keresztül vittem osztályomban. Mindenesetre nem csak hasznos, hanem okvetlenül szükséges, hogy a megtakarított krajcárok naponkint összegyűjtessenek. Kell-e azonban, hogy ez éppen a tanító által történjék? A gyermekek minden jó fegyelmű iskolában a tanító előtt jönnek az iskolába, miért nem bizathatnék meg tehát egy szorgalmas, rendes tanuló a gyűjtéssel? Én osztályomban minden szombaton a pénztárnoknőt megválasztattam és pedig csak oly tanulónőt engedtem választani, kinek már takarékpénztári könyvecskéje volt és ki az egész megelőző héten a legkisebb hibát sem követett el. Volt ám aztán verseny szorgalom, pontosság és szófogadás által minden megintésemet elkerülhetni. A pénztárnoknő aztán egy kis pénztárt (az iskola tulajdona) kapott, melynek kulcsa nálam maradt s mely egy nyílással volt ellátva, hol a pénzt bedobhatta. A tanítás kezdete előtt történt a gyűjtés és pedig kellett a pénztárnoknőnek minden betevőnek egy — az ő (pénztárnoknő) aláírásával ellátott cédulát adni, melyre a betevőnek nevét és a megtakarított pénzösszeg mennyiségét feljegyezni kellett. Azonkívül kell a

pénztárnoknőnek a fölött a mit beszéd, pontosan könyvet vezetni. Minden szombaton, a tanítási idő után átveszem a cédulákat és minden gyermeknek egy úgy nevezett általános nyugtát adok, azaz, egy cédulát saját aláírásommal, a betevőnek nevével és azon pénzösszeg megnevezésével, melyet az illető az egész héten át megtakarított és aztán átveszem a pénztárt.

Az egész idő alatt egyszer sem történt, hogy a pénz állása ne lett volna rendben. Azóban ha előfordulna és — ez csak úgy lehetne, ha a pénztárnoknő nem tenne be minden krajcárt — akkor a pénztárnoknőnek kellene a hiányzatot pótolni, de mint mondom, ily eset nálam egyszer sem fordult elő. Ily bánásmód által lehetséges, hogy a tanító hetenkint öt félórát megtakarít és hogy a községeknek nem kellene a minden gyermeknek átadandó iskolai takarékpénztári iverkért pénzt költeni, mivel ezen iverk fölöslegessé válnak a cédulák által, melyekből 100-at lehet vágni egy krajcáros iv közönséges írópapírból.

Ha eszmém csak egy kartársamnak hasznára lesz, akkor szerecsésnek érzem magamat a fölött; ha pedig rosznak találják, akkor előre is bocsánatot kérek az időért, melyet fentebbi soraim átolvasása által az iskolai takarékpénztár barátjától raboltam.

Schröter Carina,
községi tanítónő, Temesvárott.

TÁRCA.

Egyiptomból.

a) *Isis és Nephthys siralmai.*¹⁾

(A berlini kir. muzeumban levő papyrusról ford. P. J. De Horrack.)

Előadása az üdvhozó formuláknak,
Melyeket a két isteni nővér mondott,
Osirisnek — ki a nyugaton lakozik —
A nagy istennek, Abydos urának házában,
Choiak havában, a huszanötödik napon,
Ugyanezek mondatnak Osirisnek minden lakhelyein
És minden ünnepein.
Üdvhozók ezek lelkének,
Erőt adnak testének,
Örömmel töltik el valóját,
Leheletet adnak ezek orrlyukaiba,²⁾ kiszáradt torkába;
Eloget tesznek Isis, valamint Nephthys szívének,
Horust atyjának trónjára ültetik,
Életet, állandóságot, nyugalmat adnak Osiris-Tontrutnak,³⁾

¹⁾ Valószínűleg a Ptolemaeusok korából.

²⁾ Lásd e kifejezést: Genesis II. 7.

³⁾ Osirisnek neve rendszeren a halottéinak elébe tétetik, mint ki az embernek a halál után típusa s ki ezen minőségében a nappal azonosítottatik, melynek napokinti megújulásában a föltámadásra láttak ujjmutatást.

Takha-aa szülöttjének, kinek mellékeve Porsais, a megigazult.

Hasznos dolog előadni ezeket,
Megelőzőleg az isteni szavakkal.

Isis evocatioja. Ő így szól:

Jer lakodba, jer lakodba!
An¹⁾ isten, jere el lakodba!
Ellenségeid nem léteznek többé.
Oh, dicső fejdelem, jere el lakodba!
Tekints reám; én vagyok nővéred, ki téged oly igen szeret.
Ne maradj távol tőlem, oh gyönyörű ifju!
Jere el lakodba sietve, sietve.
Nem látlak már többé,
Szívem miattad keserűséggel tele,
Szemeim téged keresnek;
Kereslek, megláthatni téged.
Soká lesz-e, hogy meglátlak?
Soká lesz-e, hogy meglátlak?
Oh, dicső fejdelem,
Soká lesz-e, hogy meglátlak?
Téged látni, boldogság,
Téged látni, boldogság,

¹⁾ Egy neve Osirisnek.

Oh, An isten, téged látni, boldogság.
 Jőjj ahoz, ki téged szeret,
 Jőjj ahoz, ki téged szeret,
 Oh megigazult Unnefer¹⁾
 Jer nővéredhez, jer el hitvesedhez.
 Jer nővéredhez, jer el hitvesedhez.
 Oh Urthet²⁾, jer el mátkádhoz.
 Anyád által én nővéred vagyok;
 Ne váljal el tőlem.
 Istenek s emberek feléd fordítják arcukat,
 Sirva éretted, midőn rám tekintenek,
 Utánad kiáltok siralmaimban,
 Melyek fölhatnak az ég magasságáig,
 És te nem hallod szavamot.
 Nővéred vagyok, ki szeret e földön téged;
 Senki inkább, mint én, nem szeretett téged,
 Én a te nővéred, én a te nővéred.

Nephtys evocatiója. Ő így szól:

Oh, dicső fejdelem, jere el lakodba,
 Légy vigszágban, meg vannak semmisítve ellenid!
 Melletted van két nővéred,
 Oltalmazva halotti ágyadat;
 Téged kiáltozva sirásuk közben,
 Ki kinyujtoztatva fekszel halotti ágyadon.
 Látod gyöngéd gondoskodásunkat.
 Beszély hozzánk fenséges uralkodó, mi urunk!
 Ūzd el az aggodalmat, mely szívünkben lakozik.
 Társaid, kik istenek és emberek,
 Midőn téged látnak, fölkiáltanak:
 Fenséges uralkodó, mi urunk, legyen tekinteted miénk,
 Élet az ránk nézve, ha láthatjuk arcodat,
 Ne fordítsd el képedet mi tőlünk,
 Szívünknek öröme, ha téged szemlélhetünk,
 Oh, fejdelem, szívünk, téged látva, boldogságban úszik.
 Én Nephtys vagyok, nővéred, ki téged oly igen szeret.
 Ellenséged le van győzve,
 Nem létezik többé.
 Én veled vagyok,
 Oltalmazva tagjaid mindig és örökké.

Isis invocatiója. Ő így szól:

Ūdv An istennek!
 Neked ki az égboltozatról reánk ragyogsz naponkint.
 Nem szününk meg többé szemlélni fénysugaraid.
 Eljöttem szemlélni téged.
 Szépségeid föltalálhatók a szent szem (a hold) közepében,
 A névben, mely tiéd, a hatodnapi ünnep urának nevében.
 Társaid közel vannak hozzád,
 Nem távoznak űk el ezután tőtőled.
 Hatalmadba kerítetted az eget,
 A félelem nagysága által, mely áthat
 Azon névben, mely tiéd, a tizenötödnap i ünnep urának
 nevében.

¹⁾ Egy neve Osirisnek.

²⁾ Egy neve Osirisnek.

Mint Ra¹⁾ fényt terjesztesz körülünk naponkint,
 Világolsz felettünk mint Atum²⁾
 Istenek és emberek élnek, mert láthatnak téged.
 Reánk veted fénysugaraid,
 A két világnak világosságot adsz;
 A látkör teljes a te útad által,
 Istenek és emberek feléd fordítják arcukat;
 Semmi sincs hátrányukra, mig te főnragyogsz,
 Hajózol az ég magasságában
 És ellenséged nem létezik többé.
 Én vagyok mindennap gyámolod.
 Ki eljősz, mint gyermek, minden hóban hozzánk,
 Nem szününk meg, szemlélni tégedet.
 Sugárzásod növeli csillogását
 Az Orion csillagainak az égboltozaton,
 Fölkeléssel s lenyugvással naponkint.
 Én vagyok az isteni Sothis³⁾ mögötte.
 Nem szakadok én tőle el.
 A dicső sugárzás, mely tőled ered,
 Életet ad isteneknek és embereknek,
 Szárnyasoknak és négylábuaknak.
 Átala élnek űk.
 Eljősz hozzánk rejtekedből a szokott időben,
 Kiönteni lelkednek vizét,
 Osztoztatni lényednek kenyerét,
 Hogy megélhessenek istenek s emberek.
 Ūdv a magasságos urnak!
 Nincsen isten, ki hasonló hozzád!
 Égben van szellemed;
 Földben tetemeid;
 Az alsó ég titkaidnak birtokában van.
 Mátkád oltalmazásodra áll,
 Fiad Horus a világok királya.

(Folytatása következik.)

Az unitáriusok zsinata Árkoson.

Réty, szept. 1. 1876.

Az erdélyi unitárius közönség jelen év augusztus 27. és 28-án megtartá Háromszéken, Árkoson zsinatát. Az aug. 27-iki ünnepélyhez nem szólhatok, mivel hivatalos elfoglaltatás miatt nem jelenhettem meg.

Legelsőbbben köszönetet kell szavaznunk az árkosi unitárius egyháznak és a rendező bizottságnak, mert Háromszék sok s másfelekezetű egyéneit s azok között ref. egyházunk egyházmegyei hivatalnokait külön-külön levélben hívták meg a „zsinati innepélyre és disz-ebédekre,“ a mint a meghívó szól.

Megjelentünk tehát sokan aug. 28-án. Tudósításom e szerint csak az akkori innepély leírására szorítokozik.

A papszentelés augusztus 28-án történt meg, következő renddel.

¹⁾ A nap teljes fényében.

²⁾ A lenyugvó nap.

³⁾ Sirius, hol Isis szelleme lakott.

A gyülekezet, orgona-kiséret mellett, a „papszentelési ének“-ből elénekelt két verset, mely után szószékbe lépett kolozsvári pap Derzsi József s egy szép, cólnak megfelelő imát mondott.

Ezután orgona-kiséret mellett a gyülekezet „szt. ige felolvasása előtti éneket“ énekelt, mely után alapigéül véve fel Zsid. V. 1 versét, szentelési beszédet tartott.

Előbeszédében legelőbb is azon kérdést veti fel: van-e szükség papra? S igen találóan fejtegeti, hogy sokan vannak a társadalomban, kik e kérdésre tagadólag felelnek s erre a papság adta meg az indokot, ha a papságnak fondorlataira s általa szőtt cselszövényeire gondolunk; a papság által sok vér folyt, az igazság fegyverével gyakran megölte magát az igazságot; tehát ki kell venni a társadalomból a papság véres körmét, ha véresen is.

A történelem visszavette birói székét és sokan azt látják, hogy a papság a babona fentartója anynyira, hogy a tudomány sem képes azt kiirtani, mert mióta a keresztyén papság hazánk határait átlépte, a babona megsokszorozódott; az egyház adott tudományt, de a lelket megölte, gondoskodott táplálékról, de az, a mit adott, a kárhozat kenyere volt s ma már kiállana oly zászló alá, melynek látása rémület volt.

Ezek után, azt a tételt állítja fel: hogy ha valaha, ma szükség van papra. Minden pap a népért van s míg ez állítást indokolni fogja, így szól: tőrjetek el, egyszerű közkatontól ne várjatok tábornoki miveletet. A papság szükségességére három indokot hoz fel.

1) Kiindul a tudományok mai haladásából s mondja, hogy 10 év alatt közelebről anynyit haladott a tudomány, mint ezelőtt 40—50 év alatt sem. A gyermekek az iskolában a tudományok elemeit megtalálják, a pap pedig felnöttek oktatója s mint ilyen, szüksége van tudományra, mert a hol nincs, onnan nem adhat semmit.

2) Másik indok a papság szükségességére az, hogy ő erkölcs biró; a jó erkölcs szentel fel minket emberekké, a pap van hivatva, hogy ezt előmozdítsa, de hogy ezt tehesse, önmagában kell hordozni isten országának képét, mert ő is itélet alatt áll, stb.

3) Harmadik indok: szükség van a papra a nehéz körülmények miatt is. Döghalál, árvíz, más csapások s a keserű halál-esetekben gyakran elveszti elménk uralmát, mert szívünk érzései azon felül emelkednek, tehát szükség van a papra a vigasz indokából, bátorítani a csüggedőt, vigasztalni a szenvedőt s bárba némelykor neki is vigaszra van szüksége, még is neki kell vigaszszal állni a szenvedő mellé. S egy ily papnak működése meglátszik félszázadon is át egy gyülekezetben.

Ezekből azon eredményt huzza ki, hogy a gyülekezet meggyőződhetett, hogy szükség van papra. Továbbá, lelkesíti az ifju lelkészeket, hogy menyjenek szembe a hideg közönnnyel, elítéletekkel, szerezzék meg e végre a nemes meggyőződést, tapintatot s ha gyakran lesznek is oly állapotban, hogy vigaszra lesz szükségök, még is nékiek kell másokat vigasztalni, mindezekre nézve sok ismeret, erős elhatározás s ezek mellé a nemes lelkesülés szükséges, igen, mert a ki hiv marad, azé lesz az élet koronája.

Ezen beszédre az észrevételeket alább fogjuk megtenni Most folytatjuk a szentelési innepélyt.

A Derzsi József beszéde után a püspök, főtiszt. Ferenc József mondott egy felemelkedett szellemű beszédet, nem a kathedrában, hanem a nép között, a székéből, melyben kifejezést adott legelsőbben is azon körülménynek, hogy a nap csak egyszer újult meg, mióta a közbizalom őt a püspöki székbe ültette s már is egy fontos kötelesség áll előtte, mert papokat kell szentelnie; azért csoda-e, ha ajka remeg, áldásra felemelendő keze reszket s el van érzékenyülve. Azonban tudja, hogy az isten gyakran megjelent álomban a profétáknak s mondotta, ha szeretsz, jövel, stb. Neki is úgy tetszik, mintha a Jézusnak Péterhez intézett szavai neki is hangzanának most, legeltesd az én bárányaimat. Ezen bátorító szó után elfogadja a közbizalom szavát, legyen állásának helye öröm, vagy üröm. Fejtegeti, hogy őseik e helységben ezelőtt 90 évvel tartottak vsinatot, azóta menynyi átalakulás történt minden téren, gyarapodott az ipar, kereskedelem, földmivélés; Fulton, Galilei, Newton menynyire szélesítették az ismeret körét; enged a gőz, engednek a természeti erők az embernek. Ezen átalakulás nem hagyhatta érintetlenül a vallást sem, ezelőtt nem volt szabad a lelkiismeret, sok üldözést szenvedtek; mert félreértés volt irántok katolikus és protestans reszről s ma hová jutottunk, a lelkiismeret, a vizsgálódás szabadsága el van ismerve, ma nem gyűlölet, hanem szeretet a jelszó. Ezek után tárgyára térve, az ifju papokat szólítja meg, ifju papokat bocsát ki, mert sok aratásra való gabona van s a pálya, ha hiven betöltik, virággal fog behintetni. Felvéve beszéde alapjául, Zsolt. 84, 3. figyelmezteti az ifju papokat Pál ama szavaira: meglátsad, hogy a mely szolgálatot vettél, azt betöltsed; szolgálatot vesznek tehát magukra, nem uraságot, de ez a szolgálat tisztességet ad, nem meggyalázást, Dávid nagyobb uraságnak tartotta a népe feletti királyságnál, hogy ő az urnak szolgálja volt, a papság isteni szolgálat, tehát a pap a békét szeresse; jaj a köznek, ha uraságot, nem szolgálatot kerestek, szép oldala ezen szolgálatnak a valódi becs, ugy származik, ha a pap érzetből fogja fel állását.

Háromra hívja fel az ifju papokat.

1) Kötelesség-érzetre.

2) Közjó, közérdekek iránti lelkesedésre. E pontnál nem hallgathatom el azon hasonlatot, melyet az emberi tagok együttes szolgálatából vett, szép szónoki illusztrációval.

3) Igazság-keresésére, megismerésére és terjesztésére. De nem Pilátus-igazságot kíván, stb.

Legyen a pap égő lámpa, útmutató, de neki kell főképp az utat ismerni, világitó-torony, tehát a tudományokban jártnak kell lenni; s az így felkészült papra is reá illik, a mit a nagy szónok Crisosthomusról mondott a nép, midőn ő fog-ságba vitetett, mert így kesergett: bár inkább a nap vonta volna meg tőlünk világát, mint a te szód megszünjék köztünk.

Ezen beszéd után felszólítja helyettes főjegyző Derzsi Jezsefet, hogy az új papokkal neveiket az új papok anyakönyvébe irassa be, mely után az új papok felesketése következett, ennek végeztével következett a szentelés, még pedig

egyenkint rendbe térdre állítottak s mindenik külön áldatot meg a püspök által, mind az öt esperes és püspök mindenknek fejére tevén kezeiket. A szentelési aktus végeztével a püspök felszólítja esperes Nagy Lajos urat, hogy imával rekeszsze be a zsinatot, ki is egy szép imával megbizásának eleget tett.

Végül, a gyülekezet elénekelt: meg áll az istennek ígéje. Eképpen ment végbe a szentelési innepély.

Most bátorságot veszek magamnak, némely észrevételeket kockáztatni. Legelsőbben is Derzsi József szentelési beszédére reflektálok. Az előbeszéd anynyira provokálta a figyelmet, hogy a gyülekezet jogosítva érezte magát mindvégig a beszéd hallgatására, de a szónokot is kötelezte az előbeszéd, hogy mindvégig megragadó s figyelmet lokító szellemben beszéljen. Az előbeszédben felhordott nagy események után igen egyszerűen esett le a tárgyra s azon egyszerűséget és közönségességet mindvégig megtartá. Véleményünk szerint, ha a papság bűneit, árnyoldalait az előbeszédben főlemlegeté, azon sok árnyoldal után igen visszásznak tűnik fel, midőn felállítja ama tételt, hogy szükség van a papra. Ezen tétel természetesebben jött volna ki úgy, ha az árnyoldalak felemlítése után, a fényoldalokat is elő hozza s bebizonyítja, hogy sok bűnei vannak ugyan a papságnak, de érdemei is elvitázhatatlanok még a legkatholikusabb korszakban is, mert a tudományokat a klastromokban megőrizték, stb. Azután pedig a reformációkor s a reformáció után a protestans papság a miveltésnek hatalmas tényezője s a nemzeti nyelveknek mivelője volt s így hozta volna ki, hogy szükség van a papságra. Egyébiránt, megvoltunk elégedve a beszéddel.

Továbbá, nekünk jobban jött volna, ha a püspök szép beszédét a katedrában tartotta volna. Továbbá, a szentelési aktust igen hosszadalmasnak tartjuk, hogy mindenikkel egyenkint végeztessék; ha az esküt együtt mondják el, akkor a megáldás is együttesen mehetne. Egyébiránt, ha az unitárius atyafiaknál az a szokás, vagy törvény, hogy a szenteléskor a püspök a nép közül beszéljen s a papok egyenkint szenteltesse fel, nem mondunk róla ítéletet, mert tiszteljük akármelyik felekezetnek törvényeit és szokásait; csupán azért említek fel, hogy nálunk reformátusoknál a szentelés csaknem olyan, azzal az eltéréssel, hogy a püspök a katedrában tartja a szentelési beszédet, az ifju papok együtt áldatnak meg s az esperesek megáldó éneket is énekelnek.

Egyébiránt, emlénkben marad, hogy az unitárius testvérek e szép innepélyben részt vehettünk s láthattuk az árkosi unitárius szép templomban papságának s intelligenciájának színét.

Kisantal Sámuel.

VIDÉKI ÉLETT.

Héderfája, szept. 5. 1876

Tiszteletes szerkesztő ur!

Engedje meg, hogy becses lapjában nyilvánosságra hozzam azon szives adakozók neveit, kik a héderfái ev. ref. egyház hiveit segítették igen szép és jó belszerkezettel készített új orgonájok felállításában. Az adakozók nevei a következők: tek. Karácsonyi Sándor ur 10 frt, tk. Székely

Gergely ur 5 frt, tk. Madaras Ferenc ur 5 frt, Orza Miklós 5 frt, Szűcs Péter 2 frt, Szűcs György 2 frt, (e három utóbbi román) Bóniámin Adolf izraelita 1 frt, alóli 5 frt: összesen 35 frtot o. é. méltóztattak ajándékozni a fennebbi célra. Fogadják az illetők egyházam nevében szives adományaikért legáltalásabb köszönetemet.

Együttal, bátor vagyok, azt is megemlíteni, miszerint orgonánkat m.-vásárhelyi Vas István, ifjú orgona művész készítette és folyó év június hava 6-ik napján adta át használat végett a héderfái egyház hiveinek. A bíró kommisszió, számos uri vendég és azután is több hozzáértő látogató meglepően dicséző véleménye után: legyen szabad nekünk is, a legmelegebb elismeréssel szólunk azon ifju orgona művésztől, ki számunkra kül- és belszerkezetét tekintve, a lehető legjobb és legszebb orgonát készítette. Ha ezutáni munkálódásaiban is azon becsületesség fogja vezérelni, melyről nekünk elég alkalmunk volt meggyőződni, úgy nem sokára győzedelmeskedni fog mindazon törpe lelkeken, kik irigykedések s tán kenyerők féltése miatt, gyakran a rágalmazás undorító bűnével piszkolják be magukat.

Még csak azt említem meg, hogy a héderfái ref. egyház közönsége szerencsés volt még ez évben meghallani az új orgonának kedves hangjait, azt legnagyobb részben az egyház világi képviselője, gazdatiszt tek. Karácsonyi Sándor urnak köszönheti, ki jó példaadása, becsülettel kivívott tekintélye és beszédének megnyerő hatalma által nem egyszer lelkesítette már ezen egyház tagjait egy, vagy más szent cél kivitelére. Mi az ismert jó hazafinak, lelkes egyháztagnak és csaknem páratlan jó gazdának hosszúsas életet és munkálódásaira áldást kívánunk!

Szilágyi Károly,
héderfái ev. ref. pap.

KÜLÖNFÉLÉK.

= Létezik-e az erdélyi ev. ref. egyházkerület; van-e valamely hatósága, a mely képviseli; látható kifejezése van-e valahol, vilakiben? Bátrak vagyunk e kérdéseket intézni ahoz, vagy azokhoz, a kiket illet. — Ez esztendőben volt a magyar nemzetnek egy nagy halottja, kinek koporsója mellett összesgyült az egész ország, a fölséges király személyesétől az utolsó koldusig, politikai és egyházi hatóságok, testületek és társadalmi egyesületek. Csupán az erdélyi evang. reform. egyh. kerület nevét kerestük hiában ama névsorban, mely dicsőséggel fog szolgálni ama kegyeletes ténynek, melylyel Magyarország megtisztelte önmagát, midőn Deák Ferenc tetemeit adta át a megszentelt anyaföldnek. — Folyó hó 10-én a szt. István birodalmának jelenleg uralkodó fenséges királya, a magyar nemzetnek — mely mindig dinasztikus — nemzetnek királya magas látogatásával szerencsétlente az erdélyi részeket, Szebenbe érkezett. Elhagyta a birodalom székvárosát, nagyon megérdemelt nyugalmát s hosszu útat tesz, hogy személyesen győződjék meg arról, hogy népeinek boldogsága biztosítva van-e; és megtegye intézkedéseit bölcs belátása szerint. E jó nép megértette az áldozatnak ama nagyságát,

melyet az uralkodó hozott és sietett Szebenbe, bemutatni hódolatát s szeretetének külső kifejezésével is enyhíteni a fáradsalmakat, melyek egy koronás uralkodónak is nebezek nem egyszer. A megyék, városok, testületek, a különböző vallásfelekezetek (rom. katolikus, unitárius, lutheranus, zsidó, görög, nem görög) mind-mind ott voltak s meghozták az uralkodó iránt tartozó tiszteletet és hódolatot. Egyedül az evang. reform. egyházkerület *hiányzott*, ragyogott meg nem jelenése által. *Létezik-e erdélyi ev. ref. egyházkerület; van-e valamely hatósága, mely képviseli; látható kifejezése van-e valahol, valakiben?* Mert ezt a compromissiót nem érdemelte meg az az egyházkerület, mely egy számarányára, mind értelmiségére nézve számíthatna valamit Magyarország népei között, ha volna, ki reprezentálja.

== **Emlékinnepegy.** A kolozsvári ev. ref. főtanoda, az egyházkerületi méltóságos igazgató-tanács kegyeletes intézkedése nyomán, a folyó évi május hó 1. ső napján elhunyt, legidősb székli gróf Teleki Domokos, erdélyrészi ev. ref. egyházkerületi államgondnok fölött a gyász-emlékinnepegyt folyó évi szeptember 16. ik napján d. e. 11 órakor a tanoda nagy termében fogja megtartani, mely szomorú innepegyre egy a gyászoló család tagjait, mint a résztvevő közönséget a nevezett tanoda előljárósága tisztelettel és szomorúan meghívja. A nagy halott fölötti emlékbeszédet tartani fogja: Sági László, a történelem tanára. Kolozsvárt, 1876. szept. 12. A kolozsvári ev. ref. főtanoda előljárósága nevében Jancsó Lajos, igazg. tanár.

== **Megjelent: A népiskola módszertana.** Dr. Dittes Frigyes után szerkesztették Gyertyánffy István és Kiss Áron. Ára 2 frt. Megrendelhető a fennirt szerkesztőknel, Budapest I. kerület, országházutca 117. sz. A könyv 291 nagy 8-r. lapra terjed. Három szakaszban tárgyalja az egyes tantárgyak tanmódszerét, a népiskolai oktatás alapelveit s végül a népiskolát, mint nyilvános képző intézetet. Addig is, míg bővebb ismertetést adhatnánk, már most jelezhetünk annyit hogy a szerkesztők igen jó szolgálatot tettek e munkájukkal szakirodalmunknak. Módszertani alapos ismeretek nélkül a legtehetségesebb tanító is bÉna. Dittes eme kitűnő művének egyszerű átültetése is irodalmunkba, sok haszonnal járt volna; de Gyertyánffy és Kiss Áron ennél többet tettek. Ők — folytonos figyelemmel magyar hazai viszonyainkra — érvényesítették saját meggyőződéseiket is s így Dittes művét hazai tanítóink számára mintogy átdolgozták. A könyv irálya tömött, a mellett világos és vonzó, szóval olyan, a minőt paedagogiai irodalmunk e két derék munkásától várni lehetett. Melegen ajánljuk lelkészeink és tanítóink figyelmébe.

== **Gyertyánffy Istvánról** levő szó, megemlítjük, hogy a „Magyar Tanügy“-ben valami Magyar Pál (vagy tán Miska?) minapában nekirontott Gyertyánffynak az iskolai ellenzéki szellemről irt s lapunkban is ismertetett röpiratáért. Nagy dolgot vélt Magyar Pál cselekedni azzal, hogy felfedezte (1) a 47 lapra terjedő röpirat néhány lapján annak a Lange tanárnak az eszejárását, a kit Gy. egyenesen megnevezett. Ezért aztán ki is mondja hevenyében, hogy az egészben nincs a szerzőtől egyetlen árva önálló gondolat. Elfelelte M. P. ur, hogy pl. a Szabó Györgyről adott ép oly szép, mint tanulságos rajz felől csak még is mindenki tudni fogja, hogy azt nem lehetett németből fordítani. Sőt arról is megfeledezett az érdemes kritikus, hogy olvasói következtetést találnak majd vonni abból a kritikából, melynek írója egyenesen bevallja, hogy azért haragszik, mert Gyertyánffy kiméletlenül ostromozza a nálunk is felkamaszodni kezdő, klikkszerűen üzött charlatanériát. Bizony „habet sua fata —

Magyar Pál!“ Az ilyen „tárgyilagos“ és ilyen „biggadt“ bírálatoktól megkímélhetné olvasóit a „Magyar Tanügy.“

== **A „presbyterián szövetség.“** A föld különböző részein levő s a presbyteri rendszert követő ref. egyházak szövetségének első egyetemes gyűlését rendező fő- s egyszersmind skót bizottság elnöke: Blaikie G. Vilmos ur közelebb néhány napig időzött Debrecenben Taylor Róbert angol lelkésszel. Utazásuk célját az képezte, hogy a gyűlésre való megjelenésre felhívják a magyar ref. egyházakat. A gyűlés az idei jul. 3-ra volt kitűzve, de az amerikaiak felszólalása folytán, kik ekkor ünneplék százados szabadsági ünnepüket, a jövő évre elhalasztatott. Debrecenben az illetők ünnepélyesen fogadtattak s a magyar egyházak képvisellete megígértette. Nagy Péter, Kún Bertalan és Pap Gábor szuperintendensekhez nem mehetven el, ezekhez a következő levelet intézték: Debrecen, 1876. aug. 30. Kedves és tiszteletos ur! Ez országba a végezt jöttünk el, hogy a Presbyterián egyházak szövetségére, mely mult évben Londonban alakított és a szövetség főgyűlésének (Council), a jövő év júliusában Edinburgban tervelt megtartására vonjuk fel a figyelmet. Láttuk a pesti és debreceni szuperintendenseket s bő tájékozódást nyújtottunk nekik. Igen-igen sajnáljuk, hogy nem áll hatalmunkban, önt is meglátogatni és személyesen értekezni a tárgyról. De a mi jó barátunk, Balogh tanár, szivesen magára vállalta, önnek a kívánt magyarázatokat szolgáltatni. Ha ön küldeni fog a kerületi gyűlésre néhány képviselőt, mi felette örvendeni fogunk, — óhajtandó azonban, hogy azok a követek értsenek egy keveset angolul s komoly hívő nézetűek legyenek. Fogadja testvéri üdvözlötünket, kérjük az urat, segítse szerencsésen elő önt és minden hitfeleit e nagy és áldott munkában. Vagyunk, tiszteletes és kedves testvérem, önnek hű szolgálai az Urban. Blaikie G. Vilmos. Taylor Róbert.

== **A magyar tanügy az amerikai tanfÉrfiak gyűlésén.** Augusztus közepén Észak-Amerikában Pennsylvánia államának tanfÉrfiai egybegyűltek rendes évi gyűlésükre, mely szokás szerint imával és szent zsolozsmák éneklésével kezdetett meg. Azután több napon keresztül folytak a különböző tárgyalások és jelentések. Külországok tanügyének állását is ismertették a gyűlésben megjelent vendégek s ezek között volt Liptay Pál hazánkfa is, ki philadelphiai kiállítás alkalmából időz Amerikában. Mint a „N. H.“ közli, a gyűlés elnöke hízegő szavakkal útattta be a gyűlésnek Liptay Pált, ki aztán hosszabb előadásban ismertette a tanügy terén Magyarországon tíz év alatt történt haladást s azon buzgó törekvést, melylyel a magyar nemzet alkotmányossága visszanyerése óta az elemi és felsőbb oktatást, valamint a leánynevelést a kor színvonalára emelni iparkodik. — A gyűlés élénk érdekeltséggel hallgatta az előadást, megtapsolta az előadót és meleg rokonszenvének adott kifejezést hazánk iránt.

== **A francia iskolai takarékpénztárakról** igen érdekes kimutatást olvasunk a „Journal Officiel“-ben. E szerint Franciaország 53 departementjában van iskolai takarékpénztár s 2300 iskolában 155,000 tanuló teszi az iskolai takarékpénztárba megtakarított filléreit. A gyermekek köréből a takarékoság szelleme meglepőleg terjed el a szülők között is. Így Bordeauxban, az iskolai tkpénztárak behozatala előtt, 1874-ben a városi takarékpénztárba 30—34,000 fél által betétezt 12—13 millió frank, 1875-ben behozattak az iskolai takarékpénztárak s ez évben a bordeauxi városi takarékpénztárba 41,820 fél mintegy 15 millió frankot tett be. Tervben van, hogy az 1878-diki párisi világkiállítás alkalmával nemzetközi congressus tartassék a takarékpénztárak ügyében.

*) Tessék, ezek meg tudják oldani a cím-kérdést és nem izetlenkednek. Szerk.

Főmunkatárs: SZÁSZ DOMOKOS

Felelős szerkesztő és kiadó: SZÁSZ GERŐ.

Nyomatott Stein János m. kir. egyetemi nyomdásznál az ev. ref. főtanoda betűivel Kolozsvárt.

☞ Mai számunkhoz van mellékelve az „Erd. ev. ref. egyházker. egyház-jogának“ 24. ive.

ERDÉLYI PROTESTÁNS KÖZLÖNY.

EGYHÁZI ÉS ISKOLAI HETILAP.

VI. ÉVFOLYAM.

KOLOZSVÁRT, SZEPTEMBER 21. 1876.

299—38. SZÁM.

Megjelenik minden csütörtökön egy ivon. — Előfizetési ára egész évre 6 frt., félévre 3 frt., negyedévre 1 frt. 50 kr. Szerkesztőségi iroda — nová a kéziratok és előfizetések bérmentve küldendők: külmagyarutca, 9 sz. —

Hidvégi gróf MIKÓ IMRE nincs többé!

Született 1805. szept. 4. Zabolán, Háromszéken; meghalt Kolozsvártt, szept. 16-án, 1876.

A magyar nemzet geniusza ismét lefordított fáklyával áll; az erdélyi evang. reform status ismét könnyekkel öntözi Sionnak útait; közelről és távolról ismét küldi koszorúit a kegyelet kicsinyek és nagyok részéről egy koporsóra, melyben a jók legjava piheni immár örök álmát; a harangok zugása és a setét lobogók, a bánatos arcok és a forró, fájó könyvekben uszó szemek hirdetik, hogy egész Magyarországnak ismét kipótolhatatlan vesztesége van és gyászt ölt a hazaszeretet leghűbb fiának ravatala mellett.

Megremeg a toll kezünkben, valami mély, megnevezhetetlen fájdalom zsong szivünkben, ha arra gondolunk, hogy nem fogjuk többé látni azt a jóságos arcot, mely szeretettől sugárzott, azokat a szemeket, melyek mint a gondviselés az örökös és szüntelen ébren-lét által lettek örökké áldottakká; hogy gróf Mikó Imre nincs többé!

Azt a férfit veszttette el hazánk, kinek nevével össze van kötve az erdélyi részeknek haladása minden téren egy félszázad óta; ki soha nem vágyva és el nem fogadva a világ lármás dicsőségét, zajtalanul hozta lelkének kincseit és anyagi áldozatait szeretett hazájának oltárait. Azt a férfit veszttette el hazánk, kit a politikai csapások és Jób pátriákhát megillető családi veszteségek s az a fájó tudat, hogy benne a gr. Mikó-család kihalt, megrendítettek ugyan nem egyszer, de megdönteni képesek soha nem valának; mert föntartotta őtet a bölcsességnek ama nyugalma, mely táplálékát a jó és rossz napokban egyiránt a kötelesség teljesítésének tudatából merítette.

Nem volt egyetlen tér, melyet kicsinyelt volna, ha azon használhatott hazájának. Mint író és tudós örök becsü munkákban hagyta hátra emlékezetét; a társadalmi téren kezdeményezte és eléggé meg nem hálálható áldozatokkal virágzásra segítette az erdélyi muzeumot, állandósította a kolozsvári színházat s létre hozta az országos gazdasági együletet; mint állam-férfi a király tanácsában és a haza szent szolgálatában valóságos mintaképe volt annak a politikai iskolának, melynek fundamentoma higgadt bölcsesség, makula nélkül való önzetlenség és szeplőtlen becsületesség s mindenütt kifogyhatatlan áldozatkészség!

Róla méltán mondható igazságot szerető költője hazánknak, hogy „Erdély Szechenyije.“ Oh, jaj, ki fogja pótolni a kipótolhatatlant!

Ki fogja kipótolni mindenek felett erdélyi ev. reform. egyházkerületünknek, melynek nem főgondnoka, hanem „édes atyja“ volt szívvvel, lélekkel, szóval és cselekedettel, bölcsességének tanácsával s élő, vallásos hitének és szeretetének nagyszerű áldozataival. A n.-enyedi Bethlen-főtanoda, a s.-szent-györgyi közép-tanoda, a leendő kolozsvári theol. fakultás és a domesztika kaszsa számára tett majdnem 100,000 frtnyi alapítványai oly hangosan bizonyítják, hogy méltó a mi sirásunk, hogy méltán vehetjük ajkainkra az irásnak ama szavait: „elesett a mi fejünknek koronája!“

Helye sokáig, sokáig fog üresen maradni egyházkerületünkben és szivünkben. Hadd, töltse be azt ama reménység, hogy az erdélyi részek termékeny földje ha későn is, de meg fogja hozni ama férfiakat, kik az erényben és hazaszeretben tündöklő ösöket követni fogják s méltókká teszik magukat a jövő, a haza és vallásos élet hálájára.

Mi pedig kicsinyek, parányiak őrizzük meg szivünkben a nagyok emlékezetét; ez lelkesítsen az irántuk való hálára; mert az a nép, mely háládatos s tisztelettel őriz meg a nagyok emlékét, önmagának teremt hallhatatlanságot.

Van-e haszna a klaszszikus nyelvek tanulásának?

(Székfoglaló értekezés, tartotta r. t. *Geréb Márton*, szept. 6-án.)

Méltóságos főtanodai előljáróság, tekintetes tanári kar, tisztelt közönség és nemes ifjuság!

Midőn erdélyi reformatus főtanodáink egyik százados szokásának hódolva, tanszékemet, melyre a jelen évi egyházkerületi közgyűlés megtisztelő bizalma helyezett, beköszöntő értekezéssel foglalom el: leginkább helyén valónak és alkalmoszerűnek találom ezen értekezésemben azon kérdés fejtegetését: vajjon, az ó-kori klaszszikus nyelvek tanulásának van-e valami előnye és haszna? Hogy értekezésem tárgyául éppen ezen kérdés fejtegetését választám, oka abban rejlik, hogy naponkint hallani a közéletben hivatottak és hivatalnok részéről az ó-kori klaszszikus nyelvek ellen irányzott kifakadást és elítélő támadást, a minek kezdete onnan indul ki és vége oda megy ki, hogy az ó-kori klaszszikus nyelvekkel való foglalkozás minden előny és haszon nélkül való idővesztegetés. Bár merre fordul az ember, úton-útfélen fülébe hangzik a kárhoytató ítélet ama „holt“ nyelvek felől. És habár igen sok jeles tudósunk sikra szállt már és tudományosságának minden érveivel védte ama nyelveket az elítélő véleményűekkel szemben, még is mindenütt és minden alkalommal hallhatni ama véleményt. Ezen vélemény-áramlatnak gátot vetni; annak tovább, nagyobb körbe való terjedését tehetségem szerint megakadályozni, valamint egyik legszentebb, hivatásomból folyó kötelességemnek fogom tartani egész tanári pályámon: úgy jelen értekezésemnek is célja, a fennebb jelzett kötelesség szerű védekezés. Jól tudom ugyan, hogy az én szavam anynyi jeles mellett és után hatás nélkül elhangzó szó lehet; de azt hallatni, úgy gondolom, egyiránt kötelessége nagynak és kicsinynek. A nagyét meghallják nagyobb körben; a kicsinyének, lehet, kisebb körben lesz meg az az üdvös hatása, hogy az ó-kori klaszszikus nyelvek felől helyes véleményt kelt habár egyben, vagy kettőben is. Csak ne hagyjuk szó nélkül az ezen nyelvek ellen irányzott támadást; csak mondjuk el nézetünket meggyőződésünk erős hangján a felől, hogy ama nyelveknek igen fontos tényező szerepük van az ifjuság szellemi mivélésében és akkor lehetetlen, hogy az ellennézetűek közül is legalább egy-kettő ezen nyelvekkel való foglalkozásnak üdvös előnyét és hasznát be ne lássa.

Bevezetésül még csak anynyit jegyzek meg, hogy mindazok a nézetek és eszmék, a melyeket elmondani

akarok, nem újak; elmondotta már azokat sok jeles alaposabban, jobban, mint én fogom elmondani. Azért szives türelmet kérek azok részéről, kik előtt ismeretesek azok, a miket mondani fogok és becses figyelemre kérem azokat, a kik előtt talán újak, a miket hallani fognak.

A gymnáziumnak, mint olyannak, ha meg akar felelni nemes rendeltetésének, legfőbb feladata: az emberi szellemnek alaki és általános fejlesztés által való kimivélése. A gymnázium nem egyik, vagy másik különös irányelvnek hódolva törekszik a szellem kimivélésére, hanem az embert, mint értő és érző valót tartva szem előtt, a szellemi képzés nagy művében felhasználja mindazokat az eszközöket, melyek által célját, az egytetemes, emberies mivélést elérhetni véli. Amaz eszközök pedig, melyek által nehéz, de nemes feladatát megvalósítani törekszik, nem lehetnek mások, mint a különböző tudományágak, melyeket azért a maga körébe von. Természetes, hogy ama tudományok közül nem egyik, vagy másik külön-külön, nem a természettan, nem a menyynyiség tan, nem a földrajz, vagy történelem, vagy akár az ó-kori klaszszikus, vagy új-kori mivélő nyelvek csak magukra, hanem helyes módszertani kezelés mellett, együttesen hajtják végre a gymnázialis oktatás és nevelés nagy művét.

Azonban, azt be kell vallanunk, hogy ama tudományok közül egyiknek inkább, másiknak kevésbé van képző hatása az emberi szellemre; az egyik általánosabban, egész szellemi létünket áthatva, a másik annak csak egyik felét érintve, eszközli szellemünk fejlődését; az egyik értelmünk világítása mellett nemesíti érzelmünket, miveli izlésünket; a másik az értelem körén kívül, vagy semmi, vagy csak nagyon kevés hatással van. Így hát önkint következik, hogy ama tudományok között keresnünk kell azt, a melyben leginkább megtaláljuk ezt az általános jelleget; keresnünk kell azt, a melylyel való foglalkozás egyiránt fejleszti értelmi és érzelmi tehetségeinket; keresnünk kell azt, a mely körül, mint legáltalánosabban ható tényező körül, a többiek csoportosulnak, hogy így együttes hatásuk által az emberi szellemet kimivéljék és az embert emberré fejlesztsek.

Végig tekintve már azon tudományok során, melyek által a gymnázium célját legsikeresebben elérheti, úgy találjuk, hogy a nyelv az, a mely amaz általános kritériumt magán viseli. A nyelv, mint az embernek egyedül sajátos tehetsége, öszszes termé-

keiben és azok által adja hatalmunkba azt a legfőbb képző eszközt, mely nélkül a szellemi képzés legmagasabb fokára el nem juthat. A nyelvet, mint a gondolat közlőjét, már a természet legfőbb tényezőül jelölte ki a szellem fejlesztésében, mint szellemi létünkkel a legközvetlenebb, legbensőbb összeköttetésben levő tehetségünket. Az által fejezi ki az ember gondolatait; az által tünteti elő érzelmi világának nyilatkozatait, általa nevezi meg a kivülről létező tárgyakat és e tárgyaknak egymáshoz való viszonyát és e viszonyból új következtetések elvonását ismét csak a nyelv által képes az ember mások által is érthető alakba önteni. A midőn ama többi tudományoknak, melyek későbbben szintén nagyban segítik elő az értelem és kedély fejlődését, még semmi hatását sem találjuk a szellem működésében, mivel az értelem fejletlenségénél fogva még csak meg sem kezdhetők szellemfejlesztő szerepüket: a nyelvnek már akkor, az értelmi fejlettség legalsó fokán, észlelhetjük fejlesztő és képző üdvös hatását. „Még nem mondhatjuk meg, — mondja Max Müller — mi a nyelv. Lehet, a természet teremtménye, lehet az emberi művészet egy műve, lehet isten adománya. De bárhová sorozzuk, a maga körében felülmulhatatlanul fog állani, úgy, hogy még csak össze sem hasonlítható semmivel. Ha a természet teremtménye, akkor annak teremtményei között a legfőbb, legtökéletesebb, mit csak az ember számára tartott fenn a természet; ha az emberi művészet egy műve, akkor a halandó művészt az isteni teremttel csaknem egyenlő fokra emeli; ha isten adománya, akkor isten legnagyobb adománya.” „Bizonyosan hiszem — egy másik nyelvűbűvár szavai ezek — hogy a nyelv a legjobb tükrök az emberi szellemnek és hogy a szavak jelentésének tökéletes megfejtése jobban megismertető, mint minden egyéb, az értelem működéseit.” Szép és magasztos meghatározása a nyelvnek. E meghatározás a legigazabban fejezi ki azt, hogy a nyelv egész szellemi világunkkal a legbensőbb, legszorosabb összeköttetésben van. Ezért oly fontos tényező a nyelvek tanulása az emberi szellem képzésében; a legelső és legfőbb szerepet a nevelés és oktatásban ezért kell neki juttatnunk.

Azt is el kell ismernünk, hogy a szellemi fejlődés legelső mozzanata, a szellem működésének legelső kezdete éppen az anyanyelv által nyer legelőször kifejezést. Általa nyilvánítjuk szellemi világunk első nyilatkozatait; legelső gondolatainkat és érzelmeinket általa közöljük először másokkal; az anyanyelv az a

kulcs, a mely szellemiségünk fejlődésnek indult csodás világát először tárja fel mások előtt. Tehát anyanyelv és szellemi képzés, főleg kezdetben, a legelváratlanabbul együvé tartoznak. A szellemi tehetségek helyes irányba való fejlesztése a nélkül még csak nem is gondolható. És a kezdeten túl is még jó ideig, elég hatós eszköz arra, hogy a megkezdett művet mind inkább közelebb vigye az elérendő cél felé. Azonban, nem tarthatjuk azon legfőbb eszköznek, hogy a végecélt, a mi az emberi szellem általános kiképzésében határozódik, általa sikeresen elérhessük. Nem tarthatjuk pedig annak azért, mert az anyanyelv tanulása nem foglalkoztathatja a szellemet eléggé fejletlenül azon oknál fogva, hogy ennek különös nyelvbéli sajátosságait, szabályait és szerkezetét már gyermekségünk első éveitől kezdve öntudatlanul, gépiesen sajátítván el, azokat még a fejlettség magasabb fokán is öntudatlanul alkalmazzuk. Az anyanyelvvél való foglalkozás nem gördit a növendék elébe elég nehézséget, hogy annak leküzdése által szellemi tehetségeit fejlessze, erősítse és kipróbálja; mondhatni, az anyanyelv nem fegyelmezi kellő mértékben gondolkozó képességünket.

Tehát, hogy a gymnasium megadhassa növendékeinek a valódi szellemi képzést, az anyanyelven kívül az idegen nyelvek ajánlkoznak ama legfőbb eszközként, a mely nélkül a gymnázialis képzés el nem érhető. Csak az idegen nyelv szabályainak megfigyelése, sajátosságainak megismerése és egész szerkezetének átértékelése által szokik hozzá a lélek a figyelmezéshez, kitartó működéshez és erőfeszítéshez. Az idegen nyelvvél való foglalkozás nem csak hogy a szellem minden irányu fejlődését eszközli, hanem magának az anyanyelvnek alapos, öntudatos megismerésére is vezet. Midőn ugyan is az idegen nyelvek anyanyelvünkötől teljesen eltérő sajátosságait vizsgáljuk és azokat az anyanyelvűvel összehasonlítjuk, ezen összehasonlításban anyanyelvünk szabályairól és különösségeiről is számot kell magunknak adni. Midőn pedig idegen nyelvből anyanyelvünkre fordítunk, ez által nem csak az idegen nyelvben kifejezett eszméket és gondolatot vesszük át, hanem szó-bűségget, kifejezésbeli csint és szabatoságot sajátítunk el anyanyelvünkben. Ezért a gymnázialis képzés célszerű eszközlésében nélkülözhetetlen mód, a nyelvekkel való foglalkozás. Sokan azt kívánják ugyan, hogy az ifjúság szellemi képzésében a nyelvek helyett a természeti tudományokat kellene felhasználni, mert ezek a mellett, hogy éppen úgy

fejlesztik értelmünket, mint amazok: még gyakorlati haszonnal is járnak. Ezen állításnak és az ezen állításban kifejezett követelésnek igazat kellene adnunk, ha nem tudnók, hogy az ember nem csak értő, hanem egyszersmind érző lény is. A természeti tudományok, az igaz, képesek, értelmi tehetségeinket a legmagasabb tökélyre fejleszteni; de hol marad velök az érzellem világa? Ennek üde, fejlesztő meleget kölcsönözni, csakugyan nem képesek; pedig az emberi szellem végtelen mindenségében ez is éppen oly lényeges alkotó rész, mint az értelem világa. Mindkettőnek egyenletes fejlesztése csak a nyelvek tanulása által eszközölhető legsikeresebben, mert ezek emlékező és értelmi tehetségeink gyakorlása mellett, az érzelmiakat is fejlesztik.

(Folytatása következik.)

Az igazgató-tanács nagy üléséből.

Kolozsvártt, szept. 17-n, 1876.

Elnök főt. Nagy Péter aa. Jelen voltak: legid. gróf Bethlen János, Benkő János, Elekes Károly, Gyarmathy Miklós, Ince Mihály, dr. Kolosvári Sándor, Sárkány Ferenc, Szabó Ádám, Szász Gerő és Bodor Antal, titkár.

1. Elnök főt. püspök aa. az elnöki székéből felemelkedve, fájdalomtúl áthatottan jelenti anyaszentegyházunk mély gyászát, azon megmérhetlen veszteséget, melyet hidvégi gr. Mikó Imre bölcs és szeretve tisztelt egyházkerületi főgondnok halálával mindnyájan mélyen érezzük; s felemlíti, hogy az általános részvét kifejezésére, a ml. igazgató-tanács nevében, gyászjelentést nyomatott, egy koszorút rendelt és az egyh. kerületi épületre gyász-lobogót készíttetett. A gyász-hirről a közelebb lakó espereseket és lelkészeket, részvételre meghívása mellett, értesítette s kéri, tett intézkedései jóváhagyó tudomásul vételével, a beadott gyászjelentéseket a ministereknek, rom. kath., görög kath. és nem-egyesült egyházi főhivatalnokoknak, ágostai és unitárius egyház-hatóságoknak, egyh. megyeinknek, tanodáink előljáróságainak szétküldetni és anyaszentegyházunkban általános gyász-istenisztelet megtartása felett intézkedni. Az ig.-tanács minden tagja a nagy veszteségtől és részvétől áthatottan osztozott a fennállva végig hallgatott elnöki beszédben élénken ecsetelt közös gyászban s anyaszentegyházunk osztatlan szeretetben megöszült főgondnoka elvesztése felett érzett mély fájdalomnak külső jelekkel nyilvánítása végett, elnök aa által tett intézkedéseket jóváhagyó tudomásul véve, a tett indítványt elfogadta; és egyházkerületünk minden egyházmegyéje központi helyén és püspöki vizsgálat alatt álló egyh. községben tartandó gyász-istenisztelet megtartása napjánul f. évi november 12-ik, a tanodákban tartandó gyász-ünnepély megtartására november 18-ik napját tűzte ki határnapul, miről az illető testületek értesítetnek.

Főt. elnök aa bemutatja hidvégi gróf Mikó Imre, már néhai egyh. kerületi főgondnok ő nagyméltóságának f.

évi mart. 19-én kelt s a néhai gr. ő nmlga intézkedése folytán, az egyh. kerületi két-kulcsu ládába elhelyezett végrendeletét, mely a boritékra irt utasítás folytán, halálával rögtön felbontandó levén, a sértetlen pecsétekkel elzárt végrendeletet a gyűlés előtt felbontotta és felolvastatta. (E végrendelet a s.-sz. györgyi középtanoda számára hagyományozott 60,000 frtnyi alapítványról intézkedik. Teljes szövegét jövő számunk fogja hozni. Szerk.)

Az ig.-tanács halás elismeréssel fogadta el az áldozatkész nemes gróf, egyh. kerületi főgondnok ő nmlgának anyaszentegyházunkról tett végső atyai gondoskodását. Titkár aa. megbízott a végrendeletnek három példányban való hiteles kiállításával, a nemes gróf családja, a s.-sz. györgyi tanoda és a földhitelezet részére. Az eredeti végrendelet az alapítványi ládába helyeztetik s az alapítványok közé beigtattatik.

3. Főt. elnök aa bemutatja hidvégi gr. Mikó Imre főgondnok ő nmlgának utasítása értelmében a végrendelettel egyidejűleg felbontandó adomány-levelét. (Ez adomány-level 6000 forintról intézkedik, mely a domesztika-kaszsa részére hagyományoztatott. Közlői fogjuk. Szerk.)

Az igazgató-tanács halás köszönettel fogadta a nemes alapítványt, az adomány-level másolatban közöltetik a m. vásárhelyi egyh. községgel, az eredeti alapítvány-level az alapítványi ládába helyeztetik és az alapítványok sorába igtattatik.

4. Főt. elnök aa. elintézés végett átteszi a dunamelléki egyházkerület szuperintendense, főt. Török Pál ur hozzá intézett megtalálását, melyben felhívja egyh. kerületünket, hogy egy egyetemes protestans egyházunk javára teendő alapítvány átvétele módozatai megállapításánál egyh. kerületünk képviselése végett püspök a.-át és egy világi képviselőt hatalmazzon fel.

Egyházkerületünknek az alapítvány tételénél képviselése végett főt. püspök aa. és br. Kemény Gábor, egyh. kerületi főgondnok ur felhatalmaztatnak s a megbízás elfogadását tárgyzó felhívás mellett, a szükséges intézkedések megtételére felkéretnek.

5. A nagy-sajói káptalan felterjesztése folytán, a galaci leány-egyh. község a sófalvi anyaegyházról a lacsi anyaegyházhoz csatoltatása megengedtetett, mindenekelőtt a galaci templom kijavitása mondatván ki, a beszolgáló lelkész és kántor-tanító illetőkei az építkezési költségek megállapítása után határozatnak meg.

6. Solymosi István esp. aa jelenti, hogy a nagy-búni lelkész értesítése szerint, az ord. gazdasági-egylettől Berde Mózes ur által megvásárolt gr. Bethlen-féle, nagybúni jószágból eddigelé a nagybúni lelkésznek járt illetmények jövőre leendő kiadását és biztosítását a jelenlegi tulajdonos megtagadta s ezen egyházközség további fennmaradása majdnem lehetlenné tétetett. Az ord. gazdasági-egylet telkéretik a vásári szerződvény közlése végett, hogy annak értelmében a további lépések megtéethessenek.

Ellátatott ezeken kívül még 21 ügydarab.

Észrevételek a theológiát tanulók hadkötelezettsége körül.

Nem tehetem, hogy fel ne hívjam a figyelmet egy több év óta mutatkozó baj orvoslására. Köztudomású dolog, hogy az 1868-iki országos törvények 40. t. c. az általános hadkötelezettséget rendeli el a haza minden védképes polgárára nézve. Ugyan a fennemlített törvénycikk, Poroszország példájára, azon kedvezményben részesíti a tanuló ifjúságot, hogy felállítja az egy éves önkéntességet.

Sőt törvényhozásunk még tovább megy a kedvezmények során, a menynyiben a 40. t. c. 25. §. értelmében, a theologusokat a tényleges szolgálat alul felmenti. Azonban, e felmentés az eddigi szomorú tapasztalatok szerint, csak azon ifjakat illeti, kik besoroztatásukkor theologiai pályán voltak. Azokra pedig, kik később lépnek theologiai pályára, éppen semmi tekintettel nincs a törvény.

Sőt, a mellett, hogy az egy évet kiszolgálták a theologiai tanfolyam megkezdése előtt, tanulmányaik közben, minden második évben, kénytelenek 4—4 hóti fegyver-gyakorlatra besétálni.

E fegyver-gyakorlatok az eddigi uzus szerint, május és szeptember hóban, tehát éppen oly időben történtek, midőn szorgidő lévén, éppen az előadásról kellett eltávoznia. Hiában hivatkozik az illető a törvényre, hiában küldi theologiai bizonyítványait, mert a katonai parancsnokság azzal utasítja el, hogy besoroztatásakor nem volt theologus. Sajnos, de így van. Probatum est.

De ez csak nem történik meg! — mondja talán az olvasó. De hogy nem! Legalább nálunk Erdélyben meg-történik, úgy hiszem, egyebütt sincs különben.

Szóljanak a tények. 1874-ben Enyedről 3 theologus kényszerült szeptemberben fegyver-gyakorlatra sétálni; 1875-ben nem különben, sőt, hogy a dolog annál furcsább legyen, a szeptemberben tartott papi-vizsga után, már más nap puskát kellett forgatni annak, ki tegnap ott izzadott a vizsgáló bizottság előtt s csak a fegyver-gyakorlat kiállása után mehetett külföldi tanulmányai folytatására, honnan — mellesleg legyen mondva — főleg a 4 heti hadgyakorlat miatt kellett haza vándorolnia. Most a jelen időben egy papjelölt hasonlóképp-n van, a menynyiben addig nem mehet külföldre, míg a 4 heti fegyver-gyakorlatot ki nem állja, stb.

Ilyesmi a honvédségnél nem történik meg, de a mint a felhozott példákbl láthatni, a közös hadsereguél napirenden van.

Ez tehát a régi baj, melyen mielőbb segíteni kell! Segíteni, mert úgy hozza ezt a méltányosság! Meglehet, a törvény azért nem gondoskodott az olyan egyénekről, kik az egy év kiszolgálása után lépnek theológiára, mert nem tette fel, hogy valaki katonából theologus lehessen. De minthogy vannak ilyen theologusok is és pedig többen: óhajtandó, hogy a kik hivatta vannak e baj orvosaiul, keressék meg a hadügyminiszteriumot, e baj orvoslására. Ha pedig ez olyan közösügyes féle dolog, akkor az országgyűlés közelebbi szaka elé, mely talán ez ügyet is előveszi, terjesszessék törvény-javaslat. Azon reményben, hogy e kellemtelenség nem fog ismétlődni évről-évre, marad:

egy theologus.

TÁRCA.

Egyiptomból.

a) *Isis és Nephthys siralmái.*

(A berlini kir. muzeumban levő papyrusról ford. P. J. De Horrack.)

(Folytatás.)

Nephthys invocatiója. Ő így szól:

Dicső fejdelem, jere el lakodba!
Megigazult Unnefer, jere el Tattu-ba,
Oh, termékenyítő erő, jere el Anap-ba,
Aduum szerelmese, jőj Kha-ba el.
Jer Tattuba, a helyre, melyet legtöbbször becsül szellemed.
Atyáidnak szellemei követni fognak téged.
Fiad, az ifju Horus, két nővérednek gyermeke¹⁾
Előtted áll,
En vagyok szürkületkor gyámolod naponkint.
Soha én tőled el nem szakadok.
Oh, An isten, jőj Saisba el,
Sais a te neved.

¹⁾ Isis és Nephthys összeszedve Osirisnek Set által szétszort testrészeit, azokból Horust alkották.

Jőj Aper-be; meg fogod látni anyádat Neith-et.
Szép gyermek, ne maradj tőle távolban.
Jer keblére;¹⁾ bővség forrása az,
Dicső fivér, ne maradj tőle távolban.
Oh fiu, jer Saisba el.
Osiris-Tarut, kinek mellékeve Nainai, szülöttje Persaisnak, a megigazultnak,
Jer Aperbe a te városodba,
A te lakhelyed Tab,
Ott nyugszol te, isteni anyádnál, örökre.
Védi ő tagjaid,
Szétüzi ellenségeid,
Védője ő tagjaidnak örökre.
Oh, dicső fejdelem, jere el lakodba.
Saisnak ura, jőj Saisba el.

Isis invocatiója. Ő így szól:

Jer lakodba! jer lakodba!
Dicső fejdelem, jere el lakodba.
Jer és lásd fiadat Horust,

¹⁾ A nap éjjelre anyjának, Neithnek keblére száll le, ki az ég alsó féltékét személyesíti.

Mint isteneknek s embereknek főséges urát.
 Hatalmába kerítette ő az eget és a vidékeket
 Azon tiszteletnek, melyet bennünk felkölt, bő mértéke által.
 Ég és föld tisztelik őt,
 A külföldiek rettegik.
 Társaid, kik istenek s emberek,
 Övéivé lettek, a két féltéken,
 Szertartásaidat végrehajtani.
 Két nővéred közel van te hozzád,
 Italáldozatot hozni személyednek:
 Fiad Horus végrehajtja éretted a halotti áldozatot:
 Kenyérrel, itallal, ökrökkel s lúdakkal.
 Thoth énekli halotti dalodat,
 Esedezvén hozzád, üdvözölő formuláival.
 Horus gyermekei oltalmazzák tagjaid,
 Kegyelve naponkint szellemed.
 Fiad Horus üdvözlí nevedet,
 Titokszerű lakodban,
 A neked szentelt dolgokat átadva.
 Az istenek edényeket tartanak kezeikben,
 Italáldozatot hozni a te lényednek.
 Fenséges uralkodó, mi urunk,
 Ne szakadj el tőlük.

Midőn ez előadatik,
 A hely, hol valaki áll,
 A lehető legszentebb.
 Ne hallja, vagy lássa azt senki sem,
 Kivéve a fő Kherhebet és Sam-ot.
 A nők, kik szépek tagjaikban,
 Bevezettetvén,
 Leültetnek a földre,
 A nagy terem főajtójánál.
 Isisnek és Nephthysnek nevei
 Vállaikra föliratnak,
 Vizzel telt kristály edények
 Vannak jobb kezükben,
 Memphisben csinált kenyerek
 Baljukban.
 Kisérjék figyelemmel, mik történnek
 A napnak harmadik órájában,
 Nemkülönbén a napnak nyolcadik órájában.
 Ne szünjetek meg, elmondani e könyvet
 A szertartás órájában!

b) *Egy hymnus Amenhez.*

(Egy a britt muzeumban levő papyrusról: W. Goodwin.)

1. Jör én hozzám oh, nap!
2. Látkörnek Horusa, oh, nyujts segélyt nekem;
3. Te vagy az, ki segélyt ad,
4. Nálad nélkül nincs segély,
5. Ha nem te adod azt.
6. Jör hozzám Tum, hallgass meg engem nagy isten,
7. Szívem An¹⁾ felé irányul,
8. Hadd teljesüljenek vágyaim,

¹⁾ Heliopolis.

9. Hadd úszszék kedélyom örömben, szívem teljessége vigságban.

10. Hallgasd meg fogadalmaim. alázatos könyörgéseim naponta,

11. Imádasomat éjjelen,

12. Félelem-kiáltásaimat. melyek tulnyomók szájamban,

13. Előtörve egymás után ajkimról.

14. Oh, látkörnek Horusa, nincs senki más, ki hasonló hozzá!

15. Millióknak gyámolója, százaknak, ezreknek megszabadítója,

16. Védője annak, ki hozzá folyamodik, Annak ura!

17. Ne vess meg számos vétkeimmel,

18. Ifju vagyok gyöngye testtel,

19. Férfi vagyok szív nélkül.

20. Mint füvet az ökör, keres föl az aggodalom engem,

21. Ha eltöltöm az éjjel s üdülést találok,

22. A lefekvésnek idejére visszatér hozzám az aggodalom ismét.

c) *Az életleheletek könyve.*

(P. J. De Horsch fordítása után.)

1. Kezdeté az életleheletek könyvének,
 Melynek Isis eleget tett testvére, Osirisért,
 Hogy életet adjon lelkének,
 Életet adjon testének
 És megifjítsa újra tagjait;
 Hogy följusson a látkörre atyjával, a nappal,
 Hogy szelleme fölemelkedhessék égbe a holdnak tányérában,
 S teste tündököljék az Orion csillagaiban, Nutnak kebelén;¹⁾
 A végre, hogy ugyanez történnék
 Osirisrel, az isteni atyával, az istenek királyának Ammon-
 Ranak prófétájával,
 Profétájával Khemnek, Ammon-Ranak, ki feje anyjának,
 Dicső lakában,
 A megigazult Asaraau-val,
 Az ugyanazon rendbeli profétának, a megigazult
 Nespanttati-nak fiával,
 Rejtsd el azt, rejtsd el azt!
 Ne hagyj, hogy senki elolvassa.
 Hasznos az annak, ki az isteni alvilágban van.
 Az időknak millióit valóságban újra éli ő.

2. Mondott szavak:

Üdv Osiris .²⁾-nek! Te tiszta vagy;

Szived tiszta,

Előreszed tisztává van téve.

Hátsó részed mocsoktalan,

Középső részed bat-ban³⁾ és sziksóban van.

Minden tagod kifogástalan.

Osiris tisztává van téve

A béke mezejéről való tisztítószerekkel, Sahenemu mezejének éjszaki részén.

Uati és Suben istennők megtisztítottak téged,

Az éjnek nyolcadik órájában,

¹⁾ Az égnek felső féltékéje személyesítve.

²⁾ Ide a halott neve volt írva.

³⁾ Valószínűleg valami tisztító-szer.

És a napnak nyolcadik órájában.

Jer Osiris !

Belépsz te az igazság két istennőjének csarnokába.

Meg vagy tisztítva minden bűn s vétségétől.

Igazságnak köve a te nevod!

(Folytatása következik.)

VIDÉKI ÉLETT.

Viszsaemlékezés

a rikánbelői ev. ref. egyházközség (communtás) 1876. szept. 1-én tartott gyűlésére.

S mi az, mi összehívott minket? A s.-szentgyörgyi ref. tanoda építésének befejezési ügye. Ezért hívta össze a gyűlést annak elnöke, a legöregebb esperes, t. Szini János aa., mert bárha megnyitó beszédében Császár Bálint és Antal Zsigmond felszólításával indokolta meghívóját, ez annyit tett, hogy ezen t. aainak kezeikbe fektetett építési ügy volt a gyűlés összehívásának valódi indoka.

Valódi meglepetést okoztak nekünk az építők; hisz, a midőn a tavaszi gyűlésünk határozata nyomán azt várhattuk volna csak, hogy a monumentalis épületnek csak „földszint“-je s az egész épületnek homlokzata leendő letakarítva: ez alkalommal az első emeletben teljesen elkészített, diszes nagy tanteremben a zöld szőnyeggel borított hosszú asztal körül telepedhettek le a nagy számmal egybegyűlt tanoda-alapító tagok. Ott voltak az elnök jobb és balján a t. c. gondnokok, esperesek s más tekintélyes egyházi és világi férfiak.

Kár volt — valóban kár! — e nagyszerű meglepetést az elnöknek észre nem venni s a kollegium életének e nagy mozzanata fölötti örömét ki nem fejezni.

Szeptember 1-sője ránk nézve nem kevésbé vala nevezetes, mint Kolumbusra nézve 1492. okt. 12-ike, a mikor St. Salvador partjaira feltűzte a szent keresztet, hisz, szinte anyui hányatás, nem kevesebb aggályon menénk mi is keresztül, míg több évi gond és fáradtság után törekvésünk révpartjára juthattunk. Készen van tehát a s.-szentgyörgyi ref. nemzeti tanoda új épülete. E két emeletes monumentalis épületnek ma párját nem tudjuk az erdélyi közművelődési épületek között. Csak a kellő száradás, ablak, ajtók felrakása igényel még egy hónapot, mely után okt. 1-én remélhetőleg át fog adatni a közhasználatnak.

És itt ezen pont alatt érdekesnek vélem megemlíteni, hogy az új diszes épületre tett kiadások összese jelenleg 36,203 frt, melyből 8000 forint egyesek áldozatkészségéből, szavalati hangversenyek, estélyek jövedelmeiből volt beszerelve, tehát mint terhelő adosság 28,000 (kerek összegben beszélve) lebeg az épület fölött. S még kell körülbelül 4000 frt a teljes bevégzésig.

Megdöbentő teher sulyosodik tehát az épületre, illetőleg az intézetre! Nem ok nélkül is adott kifejezést e fölötti aggodalmának egyik barátunk.

De megszólalt erre Császár Bálint barátunk, S.-Szentgyörgy város e gondviselészerű embere s megnyugtatólag mondá, hogy ezen nagy összeg csak nominaliter áll; mert

a földszinti szép bolti helyiségekben vissza van fordítva a terhelő adosság tekintélyes része s profétakint jósolta meg, hogy a város ismert buzgósa igen könnyen módját találja, az ő (a város) jóállása mellett felvett 24,000 frt urb. kötvényadósságot évről-évre teljesen letörleszteni.

A meglepő öröm kifejezésének Donáth J. gondnok ur adott méltó hangot, nyomatékot ada a jós-igéknek annak felemlítése által, hogy S.-Szentgyörgy városa eddig tett áldozatai a tanoda-alap vagyonának csaknem felét teszik. A múlt tehát kezeskedik a jövőre is! Lelkes éljenzés követte igaz és helyén tett felszólalását.

A gyűlés harmadik megragadó szép mozzanatát képezte Gyárfás Imre főgondnok urnak, a gyűlés kegyeletes érzelme s összhangzó helyesléssel kísért ihletteljes indítványa, mely szerint indítványozá, hogy valamint a n.-enyedi főtanoda fejedelmi alapítójától „Bethlen“ címet nyert, úgy a s.-szentgyörgyi is az áldozatkész székelyekről s a hasonlíthatlanul legnagyobb adományozóról, gróf Mikó Imre ő nagyméltóságáról neveztessek „Székely-Mikó tanoda“-nak. Ez egyhangulag határozattá is emeltetett.

A gyűlés egyhangulag óhajtá, hogy ez, ha lehetséges leendő, súlyosan beteg legnagyobb székely hazánkfiának értésére adassék, hogy még életében tudhassa meg, minő hála-omléket emelt érdemeinek szeretett nemzete s az általa oly nagyszerűen jótéteményezett intézet. Vajha, örökölné intézetünk a nagy alapító humanus szellemét is!

Említett gyűlésünken tétetett Császár Bálint és Horváth László aai által két indítvány, melyeknek lényege egyre ment ki. Mindkettő fejleszteni, illetőleg, főgymnasiumi rangra kívánja emelni a s.-szentgyörgyi középtanodát. Az indítványok lényege, ámbár a gyűlés összhangzó s már régi óhaját fejezi ki, mindazáltal tekintve annak fontosságát, egy 15-ös küldöttséghez tétetett át. Bővebben nem tartom szükségesnek az indítványokat ismertetni, miután ebben az érdeklődő sajtó által meg vagyok előzve. Majd annak idejében a 15-ös bizottság fogja ezt kimerítőbben tárgyalni.

Végül, volt egy interpelláció is e gyűlés végén, a mely tisztelettel kérdezé a tanoda gondnoki karától, hogy miután volt igazgató-tanár, t. Vajna Sándor ur állam-szolgálatba lépett: minő ideiglenes intézkedés tétetett a tanoda ügyei szellemi vezetésére nézve.

Mélt. Székely G. főgondnok ur feleletül felolvastatta az előjárásági jegyzőkönyvet, melyet egyszerűleg örvendetes tudomásul vett volna gyűlésünk, ha annak egy — nézetem szerint — nem korrekt kifejezése, mely szerint utasítatnak az ideiglenes igazgatósági személyek, hogy t. Vajna Sándor ur „utasításai után“ állítsák be és igazgassák a tanodát, feltűnést és vihart nem idéztek volna elő.

Nó de, „a ki szelet vet, vihart arat.“ Akarom mondani, a viharzó szenvedélyeknek magvai, az illetők által, már el volt vetve a „Nemeré“-ben. De minthogy a viharokat inkább lefesteni, mint leírni lehet, elhallgatom részletezni. Minden szép képnek van sötét háttere. Ez is az volt! Különben megjegyezni bátor vagyok, hogy ilyen, bármily magas és tekintélyes helyről indult viharzó szenvedélyekkel szemben, köte-

lessége volna az elnöknek, egy kis neptuni hatalmat igénybe venni. Az igazság és őszinteség fel és le a legjobb politika volt s marad is mindig.

A viszontlátásig, t. szerkesztő barátom!

Nagy Sándor,
egyik alapító tag.

KÜLÖNFÉLÉK.

= A nagy halott immár ott nyugszik a kolozsvári családi sírboltban. E hó 19-én ment végbe a temetés, dél után 4 órakor oly részvét mellett és akkora fényvel, melylyel rendszeren egy város, egy egész ország szokta megtisztelni önmagát. Már a délelőtti órákban ott hullámgzott a résztvevő ember-tömeg a középutcában a megboldogult palotája körül, hová ünnepélyes hangulatban jöttek egymást felváltva az országos, megyei, városi, vallásos hatóságok és különböző társadalmi egyesületek, hogy babér-koszorúkat a tisztelet és hála jeléül letegyék a ravatalra. Mélyen felemelő, de a szívet elszorító ünnepélyesség volt ez, mely gyászkeretében anynyi fájdalmat mutatott. Mindenki elfeledkezett a külső fényről, midőn a halottas teremben ott látta gyászba borult egyetlen leányát a megboldogultnak és más rokonokat, s látta a ravatalt, mely lefordított családi cimereivel oly búsan jelentette, hogy a nagy család utolsó férfi-tagja aluszsza örök álmát. Egy-egy rövid jeligével tették le a koszorúkat az illetők; s mindazok, kik jelen voltak, nem bírták viszsza tartani a mély megilletődésnek könnyeit. 12 óra felé ez ünnepélyességnek is vége volt, hogy helyet adjon ama másoknak, az utolsóknak. A dél utáni órákban alig birt mozogni a tömeg s a szó szoros értelmében elfoglalt minden talpalatnyi tért; pedig az ég boros volt s mintha ő is meg akarná könyezni, csöndes, lanya permeteg hult alá a szürkés vékony fellegekbe. Pontban négy órakor már elfoglalták a különböző testületek a számukra kimutatott helyet s jelezték, hogy a temetési szertartás is kezdetét vette, mely csakhamar véget is ért s kezdetét vette a kivonulás a temető felé. Leírhatatlan az, a mi ott állott szemünk előtt. Egy ember-océán, mely a maga egészében mozog csupán, ing és halad majdnem észrevétel nélkül. Az utcákon, a hol a menet elvonult, minden ablak rakva a zsufozásig, még a háztetők is el voltak lepve a résztvevők által, kiknek könyező szemei mind odatapodtak a koszorúkat vivő kocsira és a hat ló által vont gyászszekerre. A gázlámpák mindenütt gyászszal voltak bevonva s azon át tört a halvány láng, jelezve elromlandó életünk pislogó fényét s egyszersmind a szellem örök derűjét, mely ragyogóvá teszi még a roukokat is s bevonva lelkünket ama misztikus világba, mely annál szebb, mentől ismeretlenebb. A hangulat ünnepélyes volt az egész idő alatt; az összes egyházak minden harangja zugott s e hang vitte lelkünket a temető felé, hol anynyi kedvesünk pihen; szeminkre feltört egy könyben a szívnek visszaemlékezése, melyet csak a hit törült le, hogy nem hiában élt az, ki áldozott az égi dolgokért. Gróf Mikó Imre ilyen volt. Életében körül vette a tisztelet; halálában megkönyezte a kegyelet; és most a vallásos hit fölemel az örökkévalóságba s ott keressük, ott megtaláljuk. Kolozsvár, az erdélyi részek, egész Magyarország megtisztelte önmagát, midőn egyik leg-hűbb fiának oly végtisztességet adott, a minőt városunk nem látott századok óta s fájdalom, e kalmárkodásnak indult gonosz időkből egy század fog elmúlni, míg hasonlót láthat. Kevésre

Főmunkatárs: SZÁSZ DOMOKOS

teszszük, ha 10,000 becsüljük azok számát, kik résztvettek a gyászmenetben és e tömeg tiszteletre méltó nálunk. Örömmel jegyezzük fel, hogy egyházkerületünk méltó tiszteletet adott felejtethetetlen főgondnokának. Még a legtávolabb vidékekről is sokan jöttek be világi és egyházi férfiak egyiránt, kik teljes diszben, palástosan kísérték a nagy halott koporsóját. Most ott nyugszik már a családi sírboltban. Álma legyen csöndes; omléke áldott és maradjon bevésve szívünkben!

= A gr. Mikó Imre haláláról szóló családi jelentés így hangzik: Hidvégi gróf Mikó Anna, özv. hadadi báró Wesselényi Józsefné, a maga, néhai testvére hidvégi gróf Mikó Mária férje, római szt. birodalmi gróf széki Teleki Károly, kiskorú gyermekei Imre, Mihály és Ádám, továbbá unokatestvére, hidvégi gróf Mikó Julia, ennek férje galanthai gr. Eszterházy János és leánya galanthai gróf Eszterházy Cecilia, losonci báró Bánffy Ernőné, valamint számos közeli és távoli rokonok, atyafiak, barátok és tisztelők nevében, mély gyászba borult szívvvel jelenti, hogy forrón szeretett édes apja, a nevezetteknek ipja, nagyapja, nagybátyja hidvégi gróf Mikó Imre apostoli királyunk Ő Felsége halóságos belső titkos tanácsosa és Magyarország kir. főpohárnokmestere, a Lipótrend nagykeresztese, a török Medzsidje-rend első osztályának tulajdonosa, volt erdélyi kincstárnok és magyar királyi közmunka és közlekedésügyi miniszter, a magyar tudományos akadémia tiszteletbeli és igazgató tagja, az erdélyi muzeum-egylet, a magyar történelmi társulat, az erdélyi országos gazdasági-egylet elnöke, az erdélyi ev. ref. egyházkerület, a nagy-enyedi és sepsi-szt.-györgyi ev. ref. főiskolák főgondnoka, Kolozsvár, Maros-Vásárhely, Székely-Udvarhely, Gyula-Fehérvár, Fiume, stb. szab. kir. városok diszpolgára, több bel- és külföldi tudományos testület tiszteletbeli tagja, stb. stb. a hidvégi gróf Mikó család utolsó férfi sarja, életének 72-ik, özvegységének 28-ik évében, szombaton, f. szeptember hó 16-án reggel 7³/₄ órakor hosszasán tartott és fájdalmas májbeli betegség következtében beállott szív szélhűdésben jobb létre szenderült. Hült tetemei kedden, folyó szeptember hó 19-én délután 4 órakor fognak belközéputcai házából örök nyugalomra elhelyeztetni. Kolozsvárt, szeptember 16-án, 1876.

= Pályázat polgári iskolai tanítóságra. A zilahi államilag segélyezett községi 4 osztályu polg. iskolánál a földrajz, történelem, magyar- és németnyelv tanítására rendszeresített tanítói állomás, mely az állami pénztárból havi részletekben kiszolgáltatandó évi 800 frt fizetés és 200 frt lakbér élvezéssel van egybekötve, üresedésbe jövén, annak betöltésére a vallás- és közoktatásügyi m. kir. miniszter urnak folyó évi szeptember hó 3-án 19,772. sz. a. kelt rendelete alapján, ezennel nyilvános pályázat hirdettetik. Pályázni kívánók felhivatnak, hogy a szóban forgó állomás elnyerése végett, egyenesen a vallás- és közokt. m. kir. miniszter urhoz intézendő folyamodványaik, tanítói képesítettségükről, eddigi alkalmaztatásukról s erkölcsi jó magaviseletükről szóló okmányiakkal együtt, alulírt tanfelügyelőséghez, folyó évi október hó 22-ig annál is inkább beküldeni siessenek, mert a később érkező folyamodványok figyelembe vételni nem fognak. Zilahon, 1876. évi szeptember, hó 14-én. *Kerekes József*, szilágy-megye kir. tanfelügyelője.

= Értesítjük olvasóinkat s egyszersmind elnézést kérünk, hogy lapunk egy hét előtti számával az „Egyházi jogtan” 24-ik íve nem küldetett el, mint jelezve volt, expedituraj baj miatt. Ma veszik azt olvasóink s ezután minden szám mellett fogunk küldeni egy ívet s így egy pár hét alatt az egész kezükbe lesz.

Felelős szerkesztő és kiadó: SZÁSZ GERŐ.

ERDÉLYI PROTESTÁNS KÖZLÖNY.

EGYHÁZI ÉS ISKOLAI HETILAP.

VI. ÉVFOLYAM.

KOLOZSVÁRT, SZEPTEMBER 28. 1876.

300—39. SZÁM.

Megjelenik minden esütörtökön egy iven. — Előfizetési ára egész évre 6 frt., félévre 3 frt., negyedévre 1 frt. 50 kr. Szerkesztőségi iroda — nová a kéziratok és előfizetések bérmentve küldendők: külmagyarutca, 9 sz. —

„Aere perennius!“

Gróf Mikó Imre
végrendeletei.

I.

Az erdélyi ev. ref. egyházkerület igazgató-tanácsának szept. 17-én tartott ünnepélyes ülésén bontattak fel elhunyt nagy hazánkfiának az ig.-tanácsnál elhelyezett végrendeletei, melyekben természetesen nem foglaltatnak családi rendelkezései is.

Az egyik a sepsi-szentgyörgyi tanodának szól, a gróf sajátkezüleg írta; szövege így hangzik.

„Életém egyik főtürekvése oda irányult, hogy forrón szeretett szülőföldemen a közmivelttség és vallásos érzület emelésére, székely hazámfiái szellemi fejlődésére és így közvetve anyagi jóléte öregbítésére is hozhassak bármily csekély áldozatot.

Midőn ezért az események újabb fordulata megszokott és kedvessé vált magányom nyugalmaiból életem alkonyán ismét kisodort, itt elfoglalt állomásaim jóvedelmét, u. m. három évig folytatott miniszteri hivatalom után járt fizetésemet és képviselői napdíjaimat félretéve, egy kis tőkét gyűjtöttem, mely jelenleg a magyar földhitelintézetnél van letéve, öt darab tizezer forintos: 121, 554, 565, 761 és 770 számú, továbbá 10 darab egy ezer forintos: 13,091, 13,093, 13,094, 13,095, 13,096, 13,097, 13,098, 13,099, 13,100 és 13,101 számú, összesen 60,000 — hatvanezer frt névértékű záloglevelekben.

E záloglevelekben levő tőkét, halálom esetére, hagyományozom a sepsi-szentgyörgyi ev. ref. közép-tanodának, annak elidegeníthetlen tulajdonául mindaddig, míg e tanintézet, mint ilyen fennáll, a következő feltételek mellett.

1. A fent sorolt záloglevelek halálom után rögtön átmennek a sepsi-szentgyörgyi tanoda tulajdonába, úgy azonban, hogy a megjelölt egész tőke, letéteménykép, az erdélyi ev. ref. egyházkerületi állandó ig.-tanács levéltárában levő ellenzáros Wertheim-szekrényben

elhelyezendő és mint alapítvány, az egyházkerületi pénztárnok számadása alá adandó s csak is kamatai bocsáttatnak a sepsi-szentgyörgyi tanoda használatába az alább megírt módozat szerint.

2. A 60,000 osztr. ért. forint névértékű záloglevelek kamatjából évenként csak is 1500 — egyezer ötszáz o. é. forint, vagy is 30,000 o. é. frt névértékű záloglevelek 5 % kamatja fizetessék félévi egyenlő részletekben a nevezett sepsi-szentgyörgyi tanodának. E 30,000 o. ért. frt névértékű záloglevelek $\frac{1}{2}$ %, valamint hagyományom másik felét tevő 30,000 o. ért. forint névértékű záloglevelek $5\frac{1}{2}$ % kamatjából pedig félévenként, magyar földhitelintézeti záloglevelek vásároltassanak és ezek a tőkéhez csatoltatván, kamataik az eredeti tőkéjével hasonló módon kezeltessenek mindaddig, míg a 30,000 o. ért. névértékű záloglevelek $\frac{1}{2}$ % kamatja és a másik 30,000 o. ért. forint névértékű záloglevelek $5\frac{1}{2}$ % kamatainak összetett kamatozása következtében egész alapítványom anynyira növekszik, hogy az azt tevő záloglevelek értéke, tőzsdei közép árfolyam szerint, 100,000 forintra, vagy az akkor forgalomban levő pénznemben ennek megfelelő összegre emelkedend. A mikor az egész tőke 5 százalékos kamatai a tanoda használatába bocsáttatnak.

3. A megmaradott $\frac{1}{2}$ % kamat benturva, oly tartaléktőkévé alakittassék, mely összetett kamatozás útján folyvást növekedjék, míg 100,000 frtra gyarapodik. Az ezen összegre felgyarapodott tartaléktőkének is 4 % kamatja a sepsi-szentgyörgyi tanodának a megjelölt célokra félévenként kiadandó, a megmaradt $1\frac{1}{2}$ % kamatokból új tartaléktőke alakítandó, mely, ha hasonlólag 100,000 frtra gyarapodott, ennek is 4 % kamatja a tanoda használatába bocsátandó s a megmaradt % kamatok újból tartaléktőkévé alakítatván és így tovább.

Meg kívánom azonban jegyezni, hogy a 6-ik pont alatti intézkedésem, az első tartalék tőke — 100,000 forintra emelkedése után, csak is a tartalék tőkékre alkalmazandó; azaz: a tanoda eredeti alapítványom

egész 5% kamatját élvezze és a szenvedett kár a tartalék-tőkékből pótolassék.

4) Az ekképp bentartott kamatoknak, valamint a kisorsolás eshetősége következtében netán beállandó záloglevelek árának újabb záloglevelekben leendő elhelyezésére ezennel felkérem és megbízom az erdélyi ev. ref. egyházkerület állandó igazgató-tanácsát, vagy ennek szervezete változása esetében, az igazgató-tanács helyébe állítandó kormányzó testületet. Az évenkénti kamatokból netán fenmaradó azon részlet, a mely egy százforintos záloglevél árfolyamát fel nem éri, addig takarékpénztárilag levén kamatoztatandó, míg a következő félevesi kamatokhoz adva, azokkal együtt záloglevélivé változtatatik.

5. Bizalomteljesen felkérem az erdélyi egyházkerület állandó igazgató-tanácsát, hogy valamint a kezelése alatti más alapokról, ugy ez alapítványom tőkéjéről és kamatai által évenként történt szaporodásáról mind az egyházkerületi közgyűlést, mind a sepsi-szentgyörgyi tanoda előljáróságát évenként részletesen értesíteni sziveskedjék.

6. Ha előre nem látható válság következtében, a jelenben folyó pénz értéke jelentékeny csökkenést szenvedne: akkor alapítványomnak az érték-csökkenés utáni fele része kamatozzon a többször nevezett tanoda szükségai fedezésére, másik fele pedig mindaddig összetett kamatozás útján gyarapíttassék, míg az értékcsökkenés következtében szenvedett kár ki leendő pótolva.

7. Ugy a halálom után a sepsi-szentgyörgyi tanodának alapítványom kamataiból fizetendő évenkénti 1500 o. é. forint, mint az összetett kamatozás következtében 100,000 forintig felszaporulandó tőke és alakulandó tartalék-tőkék megjelölt százaléku kamatai a sepsi-szentgyörgyi ev. ref. tanodában tanári fizetésekre és a szükség szerint tancélokra fordítandók. Hogy e kamatokból évenként menynyi fordíttassék tanári fizetésekre, menynyi tancélra: annak elhatározását az illető tanoda előljárósága bölcsességére bizom, az egyházkerületi kormányzó testület főfelügyeleti joga fenntartása mellett. De

8. az ellen határozottan tiltakozom, hogy ezen alapítványom kamatai bármi címen és ürügy alatt, a sepsi-szentgyörgyi ev. ref. tanodán kívül — mig ez fennálland — bármily más intézetre fordíttassanak.

9. Ha pedig előre nem látható bármily okok, változások következtében a sepsi-szentgyörgyi ev. ref. tanoda — melynek évszázadok hosszú során nem csak fenmaradását, hanem gyarapodását lelkemből óhaj-

tom és remélem — megszűnnék: egész alapítványom egy Sepsi-Szentgyörgyön felállítandó székelő-árvaház alapjául fordíttassék és e székelő-árvaház főkormányza az erdélyi ev. ref. egyházkerület az idő szerinti kormányzó testülete kezében legyen; a melyet ez eshetőségre a nevezett árvaház szervezésével, felállításával ezennel megbízok és lelkiismeretes gondozásra fölkérek.

10. Azon nem remélt eshetőségre, ha a most oly szilárd alapon álló magyar földhitel-intézet akár megszűnnék, akár hitelében csökkenne: felhatalmazom erdélyi egyházkerületünk az idő szerinti kormányzót, vagy kormányzó testületét, hogy egyetértve a sepsi-szentgyörgyi tanoda előljáróságával, az alapítványomat tevő magyar földhitelintézeti zálogleveleket lehető legelőnyösebben értékesíthesse. Azt az egyet határozottan kikötve, hogy alapítványom tőkéjéből legkisebb részletet se kölcsönözhesse, bármi nemű biztosíték mellett is, egyes magánzóknak. A záloglevelek elárúsítása következtében netalán bekövetkező értékcsökkenés kitérésére, a 6-ik pont alatti intézkedésem szolgáljon irányadóul.

Ez alapítványt — melyet székelő nemzetem iránti határtalan szeretetem némi jelül tettem — a jövő nemzedékek mindazon tisztelt tagjai hazafias és lelkiismeretes gondozásába ajánlom, kiknek egyházkerületünk szervezete szerint részökbe jutandó közvetve, vagy közvetlenül befolyjni annak kezelésére. Remélem és hiszem is, hogy valamint én magam minden mellékes tekintetek nélkül, egyedül szülőföldem és egyházam iránti kegyeletos szeretetből hozom igénytelen áldozatomat a közjó szent oltárára, szintugy nem fognak soha hiányozni e szent oltárnak valódi felkent papjai, a kik gondosan fognak őrködni, hogy ez oltár tüze ki ne aludjék. Irtam Kolozsvárt, mártius hó 19-én, 1876.

Gr. Mikó Imre.

Fennirt gr. Mikó Imre ur ő nagyméltósága alól-irottakat magához kéretvén, midőn mindnyájan jelen voltunk, előttünk nyilvánította, hogy ez irat ő nagyméltóságának saját kezüleg írott végrendeletét tartalmazza; mely nyilatkozatról nevünk aláírásával bizonyítunk, mint e végre felkért és ugyanazon időben jelen volt tanuk. Kolozsvárt, június 6-án, 1876.

Id. gr. Torockai Miklós,
Nagy Péter,

Gr. Bánffy Béla,
Szabó Károly.

Ha az első lapon felsorolt záloglevelekből addig, mig az egész összeg rendeltetése helyére áttétetnék, egy vagy több kisorsoltatnék, a kisorsoltak a magyar

földhitelintézetnél letéteményezett más zálog-levelekből kipótlandók. Kolozsvártt, junius 6-án, 1876.

Gróf Mikó Imre.

II.

A másik Szabó Károly történettudósunk által írva, így szól:

„Alólirott, a maros-vásárhelyi ev. ref. egyházközségnek kölcsönzött 6,000, azaz: hatezer forintot ezennel adományozom az erdélyi ev. ref. egyházkerület házi pénztára (domestika kaszsa) számára és a kölcsönről folyó évi máj. 26-áról kiállított és folyó évi junius 23-dikán igazgató-tanácsilag megerősített „Adós-levél“-ben számomra, mint hitelező számára, biztosított jogokat ezennel átruházom az erdélyi ev. ref. egyházkerület igazgató-tanácsára és ennek lehető jogutódaira, kötelezván azt az „Adós levélben“ a kölcsönvevő egyházközségnek engedményezett kedvezmények fentartására és a következő feltételek teljesítésére:

1. Az 1881-ik évi május 4-én befizetendő tőke magánosoknak ki nem kölcsönözhető, hanem jóhitelű, biztosított és pontosan kamatozó papirokban elhelyezendő.

2. Az adományozott és a következő pontban intézkedés következtében szaporodni kellő tőke kamatainak mindig csak felerésze és csak is szegény egyházközségek, iskolák, vagy papi állomások segélyezésére fordítandó.

3. A kamatok másik felerésze pedig folytonosan tőkésítették és kamatoztassák, kamatai e tartaléktőkéhez csatoltassanak mely mikor e kezelés következtében 1,000, azaz: egyezer forintra, vagy azt meghaladó összegre növekszik, egyezer forint csatoltassék az eredetileg adományozottt összeghez, mint alaptőkéhez. Az alaptőke kamatjainak fele része fordítassék a 2-ik pontban megszabott segélyezésekre, a kamatok másik felerésze pedig összetett kamatozás által viszont újabb egyezer forint előállítására fordítassék és így tovább; az eredetileg adományozott összegből és a kamatok fele részének kamatozásából előállott egy-ezer forintokból alakulandó alaptőke kamatjának mindig csak fele része osztatván ki segélyezésekre, másik fele pedig a megjelölt módon, az alaptőke gyarapítására fordítatván.

Azon reményben, hogy a mélt. igazgató-tanács ezen adományomat a hozzákötött feltételekkel együtt elfogadja s magát, vagy lehető jogutódait, ezek megtartására kötelezi, tisztelettel idé zárom a maros-vá-

sárhelyi egyházközség fen megjelölt „Adós level“-ét a rávezetett átengedéssel.

Kelt Kolozsvártt, 1876. július 30.

Gr. Mikó Imre.

III.

Néhai gr. Mikó Imre egy Szász Domokoshoz intézett magán-levélben még életében tudatta, hogy a Kolozsvártt felállítandó theol. fakultás részére főt. püspök aá-hoz tett le négy darab ezer-ezer forintos földhitelintézeti papirost, melyek husz-husz szelvényvel vannak ellátva; és így a 6,000 frt összeg Szász Domokos által át is vétetett s elhelyeztetett az illető szép cél érdekében.

— Ezek a néhai nagy hazafinak és buzgó, valóságos férfinak egyházi célokra eddig köztudomásra jutott nagyszerű adományai, melyek hangosan hirdetik, hogy a kihalt Mikó-név halhatatlanná lett akkor, mikor koporsójára ejtette a kegyelet-koszorúját és könyveit a haza és a magyar protestantizmus; s ezek hirdetik egyszersmind, hogy annak, a ki így élt és így halt meg, emléke — aere perennius!

Van-e haszna a klaszszikus nyelvek tanulásának?

(Székkfogaló értekezés, tartotta r. t. Geréb Márton, szept. 6-án.)

(Folytatás.)

Csak az a kérdés már: vajjon, az új-kori mivelt nyelvek vezetnek-e sikeresebben célhoz? Vagy az ó-kori klaszszikus nyelvek érdemelnek elsőséget célra-jutás tekintetéből?

A feltett kérdésre a feleletet megkapjuk, ha megvizsgáljuk, hogy ama nyelvek közül, melyekben van meg akár szóalakjaikat, akár egész szerkezetüket, akár beltartalmukat, gondolat-menetüket tekintsük, azon tulajdonság, melynél fogva azok mind értelmünket leginkább fejlesztik, mind kedélyünket legirkább áthatják.

Ezen vizsgálódásunkban úgy tapasztaljuk, hogy az ó-kori klaszszikus nyelvek szavainak alakja ép, átlátszó úgy, hogy a külső burok alatt annak tartalma, eredeti jelentése is könnyen megérthető a legtöbbször. És éppen ez az alaki átlátszóság és épség, a külalak és beltartalom között levő belső, természetes összefüggés teszi az ó-kori klaszszikus nyelveket oly főtényezőkké a szellemi képzésben. A klaszszikus nyelvek e tulajdonságánál fogva, úgy szólva, érzékelhetőbbé és így észfejtőbbé lesz a szellem fejlesztését célzó eljárásunk. Ellenben, az új-kori mivelt nyelvek szó-alakjaiban, minthogy eredeti ragjaikat és képzőiket elveszítették és így elkoptak, nincs meg az az átlátszóság és épség; a külalak és tartalom között

való szoros egybefüggés vagy éppen nem, vagy csak igen nehezen felismerhető. Itt a szó-alakhoz kötött fogalom úgy tűnik fel, mintha kívülről minden belső egybefüggés nélkül, erőszakosan köttetett volna ahhoz. És ha meg akarjuk érteni a szó-alak és tartalom között a természetes összefüggést ezen nyelvekben is, éppen a klaszszikus nyelvekhez kell folyamodnunk magyarázatért. Ennél fogva, már csak a szó-alakok figyelembe vétele is arra készítet, hogy az ó-kori klaszszikus nyelveknek adjuk az elsőséget.

De még sokkal inkább ezeknek kell adnunk, ha tökéletes nyelvszerkezetüket vesszük fontolóra. A klaszszikus nyelveknek szerkezete teljesen kifejlett, bevégzett, változatlan formában, a legszebb példányképpen áll előttünk, a minek utánzás által való elsajátítása legnagyobb mértékben észtejtő. Az új-kori mivelt nyelvekben azonban, mint élő népek nyelveiben, ez a kifejlettség, bevégzettség és változatlanság nincs meg, nem is lehet meg. Az élő nép szelleme örökös változásban és hullámozásban van és a szellem ezen örökkévaló mozgékonyasága viszusatükröződik nyelvén, nyelvének egész szerkezetén. Itta nyelv szerkezetét illetőleg folytonos harcban állanak az egymással ellentétes nézetek; amott a teljes változatlanságban kristály-jegec gyanánt látjuk magunk előtt a legtökéletesebb nyelvszerkezetet, a miből minden hozzá-értő ugyanazon egy törvényt vonja el.

És ezen nyelveknek kell adnunk mindenek felett az elsőséget ama remek szerkezetben előnkbe táruló csodás, szép szellemért, megragadó tartalomért, a mely „kimerithetetlen forrása az erkölcsi eszméknek, nemesítő eszköze az érzelemnek és az izlésnek,“ mint azt Brassai Sámuel kitünő tudósunk igen igazán mondja; azon tartalomért, a mely éltető forrása volt az összes mai mivelt nyelveknek és a mely nélkül bizonyára nem juthattak volna a tökéletesség oly magas fokára, a melyen ez idő szerint állanak.

Igy hát, mindezen külső szerkezetbeli és belső tartalmi tökéletességnél fogva, a klaszszikus nyelvek adják hatalmunkba a gymnázialis képzésben a legcélravezetőbb módot. Ezek ama leghatalmasabb tényezők a szellem egyetemes képzésében, a melyek midőn értelmi tehetségünket fejlesztik és világosítják, egyszersemind kedély-világunkat is éltető melegükkel hatják át és azt az igazi szépre és nemesre fogékonyná teszik.

Valóban, az ó-kori klaszszikus nyelvek tanulmányozása volt az az eszköz, a mely az emberiséget miveldésének emelkedésében mindenkor egy-egy fokkal

magasabbra vitte. A klaszszikus nyelvek közül a hellén volt az, a mely Róma harcias szellemét oly anynyira megnemesíté, hogy maga a római költő így ír: (Epist. II. Lib. I. cap. 156. köv.) „Graecia capta ferum victorem cepit et artos intulit agresti Latio.“ Hellász, az igaz, meghódolt Róma győztes fegyvere előtt, de a hellén szellem hatalma még is csak Romát tevő hódolóvá. Vagy, a mint fennebb említett hírneves tudósunk mondja: „A hódítóvá vált vendég elmondható Caesarral a *veni, vidi, vici*, helyet foglalván teketoria nélkül a latinnyelv ősi tronusán, az óta folyvást osztoznak ritka egyetértéssel a fényben és hatalomban.“

És a klaszszikus nyelvekkel való tüzetesebb foglalkozás kelti vala új életre az emberi szellemet azon korban, a melyet a tudományok újra-ébredése korának szokás nevezni. S szintugy későbbi korban is éppen a klaszszikus nyelvek szolgáltatják Európa minden haladni kívánó nemzetének azt a szilárd alapot, a melyen jelen tudományosságát és mivelttségét örök időkre biztossá tehető. Csodás hatásuk nem csak a velük egy nemű tudományokban volt észlelhető, hanem az összes tudományok meszsze kiterjedő látkörére áldásos világot terjesztenek vala. Az egyes népek nagyjai közül nem csak a költők, szónokok, államférfiak és bölcselők, hanem a természet-búvárok is éppen a klaszszikus nyelvek szellemének hatása alatt emelkedtek a szellemi tökéletesség azon magas fokára, a melyen elismerő tiszteletünket örök időkre méltán megérdemlik. Mindig igazak lesznek Szepesi Imre nagy tudósunknak eme szavai: „Nem állapithatta meg előbb Kopernik a napnak mostani rendszerét; nem tehette világhírű fölfedezéseit Galilei; nem vethette meg a természettannak alapját örök időkre Newton: mig a búvárkodó emberi szellem az ó-világ irodalma által szabad szárnyra nem kapott.“ Igaza van! A klaszszikus nyelvek és azoknak összes termékei török vala fel az emberi szellem bilincseit és adák a gondolatnak azt a szabadon mozgó röptet, a mely által ugy a természeti, mint a szellemi világnak legmélyebben fekvő, legrejtettebb titkait is képes kifürkészni.

Ezeknek tanulmányozása vezetett annak megértésére, hogy a föld oly számtalan, külön állónak látszó nemzetei nem önmagukba zárt, egymástól teljesen független népcsoportozatok, hanem mind meganynyi láncszemei az egyetemes emberiségnek, a melyhez éppen a szellemnek legsajátosabb tulajdona, a nyelv által vannak fűzve. A klaszszikus nyelvek értetik meg ve-

lünk, hogy a jelen a múlttal a legszorosabb láncolatosszszefüggésben van és úgy, ha a jelent helyesen akarjuk megérteni, ismernünk kell a múltat és a múltnak amaz életét, a mely éppen a klaszszikus remek művekben tárul előnkbe a maga nagyszerűségében s a melylyel a mai világ változatos élete oly szakadatlan kapcsolatban van, mint a meszsze elágazó folyó eredeti forrásával. „A mostani emberiség szörnyű mélységbe süllyedne le, ha az ifjuság nem venné útját a nagy ősidők és emberek csöndes templomán keresztül, a későbbi élet vásári sokadalmába. Az ősidőket nem ismerni anynyi, mint ephemernek lenni, mely a napot nem látja feljöni, csak lemenni. Csakhogy ez az ántik templom ne legyen az elhasznált szokásoknak zsbivásári boltja, melyben phrasisokat szellőztetnek s a kegyeletes ereklyéket, a helyett hogy tisztelnék, csak feldolgozzák és csiszolgtatják“ — mondja Jean Paul.

És már, ha a klaszszikus nyelveket ismertük meg azon eszköznek, a melynek észfejtő, kedélyt melegítő és izlést nemesítő hatását nem tagadhatjuk; ha ezek az a biztos alap, a melyen a jelen emberiség tudományos miveltésége felépült; ha ezek azon hid, a melyen át juthatunk el csak „a nagy ősidők és emberek csöndes templomába;“ kérdem: vajjon, éppen nekünk magyaroknak nem lenne-e szükségünk amaz eszközre, amaz alapra és hidra? Vajjon, ha a föld mivelt nemzetekre nézve akkora előnyük és hasznuk volt ama nyelveknek, hogy szellemi fensőségük előtt minden más nemzet meghódol: éppen ránk nézve nem volna előnyük? Éppen nekünk nem hajtának semmi hasznót? Csak mi lennénk az az egyetlen választott nép, a mely azon törekvésében, hogy a mivelt nemzetek sorában helye lehessen, egészen más utat követhet célja elérésére, mint ama többi nemzetek? Bizony, azok szellemi fejlődésének története nem erre tanít minket! Bizony, ha azt akarjuk, hogy önálló tudományos miveltés birtokába jussunk s ne csak kontár utánzó legyünk a mivelt nemzeteknek, csak azon az úton haladhatunk mi is, a melyen haladtak a többiek magasztos céljuk felé.

(Folytatása következik.)

Közüoktatásügyi rendelet.

Az egyházi főhatóságokhoz.

Az 1876-ik évi június 10-én az ő Felsőge apostoli királyunk által szentesített „Népiskolai hatóságokról“ szóló törvény a tvhatósági közügazgatási bizottságok felállttával szintén életbe lép.

Ismeretesek a főtisztelendő egyházm. hatóság előtt

e törvény rendelkezései s meg vagyok győződve, hogy e törvény végrehajtására nézve már eddig is megtette mindazon intézkedéseket, melyeket e törvény a hitfelekezeti iskolák rendezésére, rendbetartására és fejlesztésére nézve úgy a hitfelekezeti községeknek, mint magának az egyházi hatóságoknak köteleességévé tesz; mindazáltal szükségesnek tartom a főtiszt. egyházm. hatóság kiváló és becses figyelmét e törvény rendeleteinek némely főbb pontjaira tisztelettel felhívni s ez alkalommal a főtiszt. egyházm. hatóságot felkérni, hogy a törvény itt felsorolt követelményei iránt már most tegye meg mindazon intézkedéseket, melyek a törvényhatósági közügazgatási bizottság és annak egyik tagja a tanfelekezeti iskolák előljáróságától megjelenésök alkalmával a törvény értelmében követelni fognak.

Az 1876. évi XXVIII-ik „Népiskola hatóságokról“ szóló törvény 5. §-a 1. pontja a) betűje alatt rendeli, hogy „a nem állami és nem községi tanintézetek illetékes felsőségei az iskoláikban használt tanterveket és tankönyveket kötelesek a tanítók is a tanfelügyelőnek, illetőleg segédének, vagy a törvény 3. §-a értelmében megbizottaknak, az általuk használt tanterveket, tankönyveket és taneszközöket az iskola látogatások alkalmával előmutatni.“

Ennélfogva tisztelettel hívom fel a főtiszt. egyházm. hatóságot, hogy a hatósága alatt álló hitfelekezeti iskolák számára az 1868. XXXVIII. t. c. 11. §-a, 3 száma, valamint ugyanazon törvény 12. és 13. §-ai értelmében az illető tanintézetek számára készíttesse el a tantervezeteket s azokat hitelesítve s pecsétjével megerősítve a hatósága alatti intézetek számára adja ki, szigoruan meghagyván az iskolai előljáróságoknak és a tanítóknak, hogy tanításaikban azon hiteles tantervben megállapítottakhoz tartásák magukat s ezen tanterv nyomán a helyi körülményekhez és a tanítók számához alkalmazott tanítási órarendet dolgoztassanak ki évről-évre: ez órarendet a tanító a tantere falára függeszsze ki s tanítási eljárásában pontosan kövesse is.

Ugyancsak az egyházi hatóság köteleessége az iskolákban használandó tankönyvek és taneszközök megállapítása.

Ezekre nézve is felhívom a főtiszt. egyházm. hatóságot, hogy a hitfelekezeti elemi nép- felső nép- és polgári iskolákon, a felekezeti tanító és tanítónő képezdékbe bevett és beveendő tan- és kézi könyvek címét tantárgyankint a hozzájuk tartozó taneszközökkel együtt szedesse rendbe s e rendsorba állított könyvekről s taneszközökről szintén hitelesített s pecsétjével megerősített névjegyzéket állttson ki, s ezt az illető hitfelekezeti előljáróságnak kiadván, hagyassa meg az illető tanítóknak s tanároknak, hogy az egyházi hatóság által meghatározott tan- és kézi-könyveken kívül másokat, avagy önként felvett kéziratokat használniok nem szabad; egyszersmind hagyja meg azt is, hogy kötelesek ezeket is a tanfelügyelő vagy annak helyettese kívánatára vele közölni, vagy előtte felmutatni.

A népiskolai hatóságokról szóló törvény 9. §-ának másik főrendelete az, hogy a hitfelekezeti iskolát fentartó hitközségek az iskolai ügyek vezetésére „iskolaszékeket“

válaszszanak; e végből hívja fel a főtiszt. egyházm. hatóság a hatósága alatt álló hitközségek előjáróságait, hogy a törvény ebbeli követelményeinek azonnal tegyenek eleget s az általok megválasztott iskolaszék elnökének és tagjainak névsorát az illető tanfelügyelőnél írásban jelentsék be.

Ugyanez alkalommal a hitközségeknek ismételve tegye kötelességükké, hogy az 1868. XXXVIII. t. c. rendeleteinek minden irányban eleget tenni, legfőbb kötelességüknek ismerjék. Nevezetesen:

1. Iskolai épületeket a hivatolt törvény 27. és 28. §-ai szerint célirányosan állítsák fel, vagy alakítsák át, figyelmeztetvén őket, hogy ebbeli mulasztásaikra a polgári hatóság útján is kényszeríttetni fognak.

2. Hogy a hitközséghez tartozó tanköteleseket pontosan és lelkiismeretesen írják össze évenként s ezeket a helybeli polgári községi előjáróságnak szolgáltatassák át; egyszersmind a tankötelesek szüleit a népiskolai törvény 3. §-a értelmében gyermekeik iskolába járására kényszerítsék.

3. Hogy minden iskolában meglegyenek és rendben tartassanak az iskolai rendtartáshoz szükséges felvételi, anyakönyvi és mulasztási naplók s a tanfelügyelő kívánatára ezek mindenkor felmutattassanak.

4. Hogy az iskolaszék az iskolamulasztók névsorát a hét utolsó napján a községi bírónak szüleiik megbüntetésé végett, elengedhetlenül bemutassa.

5. Hogy a népiskolai törvény 48. §-ában elrendelt szorgalomidő minden felekezeti iskolában pontosan megtar-

tassék s a gyermekek ez idő alatt folytonosan iskolába járjanak.

6. Hogy egy tanító 80 növendéknél többet ne tanítson.

7. Hogy az iskolák a szükséges tanszerekkel és taneszközökkel fel legyenek szerelve.

— Hogy a felekezeti iskolákban a népiskolai törvény 133. §-a értelmében a tanításra jogosított tanítók legyenek alkalmazva.

9. Hogy ugyanazon törvény 141. §-a szerint a tanítóknak mellékhivatalok viselése meg ne engedessék.

Ha a tanítási óráik végzésén kívül helyben elvégezhető mellék foglalatosságot akarnának magokra vállalni, ez iránt az illető egyházi hatóságtól kell engedélyt nyerniük.

A népnevelés előmozdítására tartozó ezen fontosabb teendők elrendelésén felül ismételve hívom fel a főt. egyházm. hatóság figyelmét a törvényeknek a nép oktatására célzó és vezérlő minden pontja végrehajtására, egyszersmind idecsatolva megküldöm a főt. egyházm. hatóságnak ugyan csak e törvények végrehajtása végett

a polgári községek,

a községi iskolaszékek és

a tanfelügyelők számára kiadott utasításokat 10—10 példányban a végett, hogy az azokban foglalt rendeleteket alattas közegeivel közölhesse.

Budapesten, 1876. szept. hó 2-án.

Trefort Ágoston, s. k.

TÁRCA.

Egyiptomból.

c) *Az életleheletek könyve.*
(P. J. De Horrach fordítása után.)
(Folytatása és vége).

3. Üdv Osiris . . -nek!

Teljesen tiszta lévén, az alsó égbe jutsz.

Az igazságnak két istennője tisztává tett téged a tágas csarnokban.

Tisztává lettél Sebnek csarnokában.

Tagjaid megtisztultak Sunak csarnokában.

Látod Rat lenyugvásában,

Mint Atumot este.

Közel van hozzád Ammon, leheletet adni,

Ptah, tagjaid alkotni.

A látkőrre a nappal fölemelkedel,

Lelked Osirissal a Nesem bárkába befogadtatik,

Szellemed megdicsőül Sebnek csarnokában.

Meg vagy igazulva örökön-örökre.

4. Üdv Osiris . . -nek!

Egyediséged fenmarad.

Tested dacol az idővel.

Múmiád újra kisarjadzik.

Nem vagy kitisztítva sem égről, sem földről.

Arcod a nap közelében meg van világitva.

Szellemed él Ammon közelében.

Tested Osiris mellett megifjult.

Lehelsz örökön-örökre.

5. Szellemed áldozatot hoz neked naponkint,

Kenyérrel, italokkal, ökrökkel, libákkal, tiszta vízzel, fűszerekkel.

Eljössz megigazítani azt,

Husad csontjaidon van,

Hasonlóan földi alakodhoz,

Italt veszesz testedbe,

Eszel szájjaddal.

Kenyeret veszesz, az isteneknek lelkével.

Anubis oltalmaz téged,

Ő a te támaszod,

Nem vagy elüzve az alsó égnek kapuitól.

Thoth, a kétszeresen nagy, Sesennunak ura, eljön te hozzád,

Megírja számodra saját ujjaival az életleheletek könyvét

Szellemed lehel mindig és örökké.

Megújítod alakodat a földön az élők között.

Megdicsőülsz az isteneknek szellemeivel.

Szived a Ra szive.

Tagjaid a nagy istennek (Osiris) tagjai.

Élsz örökön-örökre.

6. Üdv Osiris . . -nek!

Ammon mindennap veled van,

Éltet adni neked.
 Apheru az igaz utat föltárja előtted.
 Látsz szemeiddel;
 Hallasz füleiddel;
 Beszélsz szájjaddal;
 Jársz lábaiddal.
 Szellemed meg van dicsőülve égben,
 Megteendő az átalakulásokat saját vágya szerint.
 Te adod örömét a szent perseá-nak An-ban.,
 Fölkölsz minden napon.
 Látod Ra sugarait.
 Ammon eljön hozzád az élet leheletével.
 Átala koporsódban lehelsz,
 Eljössz mindennap a földre,
 Thoth életleheletének könyve lévén oltalmad.
 Lehelsz általa naponkint,
 Látják szemeid a nap sugarait.
 Igazság mondatik neked Osiris előtt.
 A megigazulás formulái testeden vannak.
 Horus, atyjának védője, oltalmazza tested.
 Megdicsőíti szellemed, valamint minden istenét,
 Ra lelke éltet ad lelkednek,
 Su lelke lélekző szerveid szelid lehelettel tölti meg.

7. Üdv Osiris . .-nek!
 Lélekel az általad szeretett helyen.
 Osiris lakában vagy, ki a nyugoton lakozik.
 Személyed lehető legtisztább.
 Megérkezel Abydos-ba,
 Lakásodat Hotep-et megtölti ő (Osiris) élelmiszerekkel.

8. Üdv Osiris . .-nek!
 Egész Egyiptom istenei eljönnek hozzád.
 Az évszázadoknak végeig leszel elvezetve,
 Lelked él.
 Követed Osirist.
 Lélekel Rustá-ban.
 Titokban gondot visel rólad Sati ura,
 És a nagy isten,
 Tested él Tattuban s Nifur-ban.
 Lelked él égben örökre.

9. Üdv Osiris . .-nek!
 Sechet ellensúlyozza mi ártalmas neked.
 Haraahatu gondodat viseli,
 Harset szivedet alkotja,
 Harmaa testedet gondozza.
 Nem szünsz meg élni erő s egészségben,
 Meg vagy erősítve trónodon Taser-ben.
 Jer Osiris . .!
 Megjelensz saját alakodban,
 Erőt nyerve diszeidben,
 Elő vagy az életre készítve,
 Kedvező állapotban maradsz meg;
 Jársz, lélekel mindenütt.
 A nap fölkél lakod fölött,
 Osirishoz hasonlóan élsz, lélekel sugárai által.
 Ammonra életet ad neked,
 Megvilágosít az életleheleték könyvével,

Követed Osirist és Horust, a szent bárkának urát.
 Olyan vagy, mint a legnagyobb isten az istenek között.
 Gyönyörű arcod él gyermekeidben,
 Neved szerencsés örökké.
 Jer Tattu nagy templomába,
 Látni fogod azt, ki a nyugoton lakozik,
 A Ka-ünnepéjén.
 Kedves a te illatod, mint az áldottaké,
 Nagy a te neved a választottak között.

10. Él lelked az élelleheleték könyve által,
 Egyesülsz az életleheleték könyvével.
 Az alsó égbe jutsz;
 Nincsenek ottan ellenségeid,
 Isteni lélek vagy Tattuban.
 Szived tied,
 Nincs többé elválasztva tőled;
 Szemeid tieid,
 Fölnyilnak naponkint.

11. a) Az Osirist követő istenek által mondott szavak Osiris . .-nek:
 Követed Ra-t,
 Követed Osirist.
 Szellemed élni fog örökön-örökre.

11. b) Nyugot Osiriséhez hasonlóan az alsó égben lakozó istenek által Osiris . .-nek mondott szavak:
 Legyenek számára nyitva az alsó ég kapui.
 Be van ő fogadva az isteni alvilágba,
 Hogy lelke éljen örökre.
 Lakást épít az isteni alvilágban.
 Meg van jutalmazva,
 Megnyerte az életleheleték könyvét,
 Hogy lélekelni lehessen.

12. Hogy királyi áldozatot hozzon Osirisnek, ki a nyugoton lakozik, a nagy istennek, Abydos urának,
 Hogy áldozzon,
 Kenyérrel, ha k-kal, libákkal, borral, a ke t-itallal,
 Hotep kenyérrel,
 Mindennemű kitűnő élelmiszerekkel
 Osiris . .-nek.
 Lelked él,
 Tested kisarjazik újra,
 Magának Ra-nak parancsára,
 Fájdalom nélkül, sérelem nélkül,
 Hasonlóan Ra-hoz örökön-örökre.

13. Oh lépdelő, ki An-ból (Heliopolis) jössz,
 Osiris . . nem követett el semmi bűnt.
 Oh, pillanat hatalmasa, ki Kerauból jössz,
 Osiris nem tett semmi rosszat.
 Oh, lehelő, ki Sesennuból (Hermopolis) jössz,
 Osiris nem volt elnyomó.
 Oh, szemnek megsemmisítője, ki Kertiből jössz,
 Osiris . . mit sem tulajdonított el lopással magának.
 Oh, tisztátlan tekintetű, ki Rustá-ból jössz,
 Osiris . . . nem volt haragos.
 Oh, oroszlán-istenek, kik az égből jösztek,
 Osiris . . . semmi bűnt sem követett el kőszivűségből

Oh, tüzes szemű, ki Sechemből jössz,

Osiris . . . nem volt gyöngö.

14. Oh, istenek, kik az alsó égben lakoztok,

Halljátok meg Osiris .-nek szavát.

Közel van ő hozzátok,

Nincsen hiba benne,

Senki nem lép föl panaszszal ellene.

Igazságban él ő.

Igazsággal táplálkozik.

Az istenek meg vannak elégedve minden tényeivel.

Élelmet adott ő az éhezőknek,

Italt a szomjazónak,

Ruhát a mezteleneknek.¹⁾

A szent élelmet az istenektől nem vonta el,

Sem a halotti tort a tiszta szellemektől.

Senki előtt az istenek közül nem támasztottak panaszt ellene.

Hadd szálljon az alsó égbe,

A nélkül, hogy viszszaüzetnék.

Kövesse Osirist, Kerti isteneivel.

Kegyelve van a hivek között,

Megdicsőülve azok közt, kik tökélyre jutottak.

Hadd éljen ő!

Hadd éljen szelleme!

Szelleme mindenütt, hol akarja, befogadtatik.

Megnyerte az életleheletek könyvét,

Hogy leheljen lelkével,

Az alsó égben levővel,

S hogy megtehesson minden átalakulást akarhatja szerint,

Mint a nyugotiak;

Hogy szelleme eljuthasson mindenüvé, a hová csak vágyik,

Elve a földön örökön-örökre.

Mint Osiris Khons-nak nagy tavára szálittatik t. i. a halott.

Midőn visszajutott birtokába szive,

Az életleheletek könyve koporsójába rejtetik.

Suten-re van irva,

Annak mindkét oldalára és

Balkarja alá helyezve,

Egyenlően szivével . . .

Midőn a könyvnek elég lón téve érette,

Az isteneknek szellemeivel lehel örökön-örökre.

Jánosi Gábor,
papjelölt.

VIDÉKI ÉLELT.

Déézs, szept. 6-án, 1376.

Folyó hó 10-én tartatott meg a déézi egyházmegye őszi közgyűlése, kapcsolatosan a néhai gróf Teleki Domokos emlékének szentelt gyász-ünnepélylyel, melyen könyörgött Medgyes Lajos déézi lelkész, beszédet tartott Rigó György, babuc-fodorházi lelkész.

A tárgyra nézve meglehetősen meddő gyűlésen, melyen a papságon kívül egy néhány tanító és két szál világi képviselő vett részt, a következő ügyek folytak le.

1. Esperes Nagy Lajos ur jelentést tett az egyházkerületi közgyűlés és állandó igazgató-tanácsnak, egyházmegyénket érdeklő több tárgyban hozott határozatairól és az egyházmegyei nevezetesebb folyó ügyekről; mindezeket a gyűlés tudomásul vette.

2. Köszönetét fejezte ki a közgyűlés özv. gróf Teleki Domokosné urnőnek, ki a bemutatott adomány-levél szerint,

¹⁾ V. 6. Máté 25, 35. 36.

Főmunkatárs: SZÁSZ DOMOKOS

Nyomatott Stein János m. kir. egyetemi nyomdásznaál az ev. ref. főtanoda betüivel Kolozsvárt.

Mai számunkhoz van mellékelve az „Erd. ev. ref. egyházker. egyház-jogának” 26 ive.

a kendi-lónai egyház canonicuma szaporítására 1200 □ öl földet ajándékozott.

3. Fölterjesztetett ajánlat mellett, az ig.-tanácschoz az esztényi lelkész azon kérése, hogy az ónaki egyházi birtok eladásából bejött tőke kamata neki adassék, mint beszolgáló lelkésznek.

4. Kone István, domokosi és Tunyogi Béla, kide-cso-mafáji ifju lelkészek ingremiálva lettek a fráternitás tagjai s az özvegy-árvai pénztár részvényesei közé.

5. Elénk diskuszzióra adott alkalmat a dézsaknai egyház furcsa kérelme. Nevezett egyház ugyan is pompás iskola épületét, az idevonatkozó egyházi törvények ignorálásával, az előljáróság tudta nélkül, évi 30 frtért kiadta állam-iskolának s a tanítást maga részéről megszüntette. Az igazgató-tanács tudomást véve a dologrúl, az egyházat szabálytalan eljárásáért megrótta s minthogy már egyebet nem tehetett, az állammal kötött szerződést elvben helybehagyta, de megrendelte az egyháznak, hogy a szükséges felterjesztéseket tegye meg. A dézsaknai egyház most e felterjesztések megtétele helyett azt kéri, hogy az iskola megint tétessék felekezetié, „mert a tandij igen drága.” A gyűlés a kérést visszavetette s az egyházat a rendelet teljesítésére utasította.

Miután még az államsegély iránti kérvények tárgyalattak s a folyamodó egyházak s egyének közül 14-en a részesedésre felajánlottak, a gyűlés bezárattott.

KÜLÖNFÉLÉK.

= Halálozás. Csak most jutott tudomásunkra, hogy beresztelki nyug. pap, Nagy László, folyó évi aug. 31-én a görög. egyházmegyének papitársasága, számos ismerős és sok jó barát őszinte részvétele mellett adatott át az örök nyugalomnak — Beresztelkén. A megboldogult 45 esztendeig szolgált ama pályán, melynek egyik disze volt, mint pap, mint nyilt, őszinte ember és a társadalomnak is egyik köztiszteletben álló férfia. Öreg korának nagy vigasztalására szolgált, hogy egyetlen élő fia — jelenleg beresztelki pap — Nagy Albert lépett nyomába, folytatni az általa kezdett munkát, fia fogta be a lebunyó szemeket s ennek halás vizszaemlékezése fog örködni sirja felett. Erőt, kitartást, buzgóságot kívánunk az élőnek; örök békét, nyugalmat a megboldogultnak!

= A budapesti ev. luth. egyházközség szept. 20-án közgyűlést tartott, melyben kimondotta, hogy az esperesi hivatal kijelölési jogát teljes épségben kívánja ugyan fentartani, de a megboldogult Székács József helyébe az egyháznak egyetlen jelöltje van s az az orosházi pap, Székács veje, és irodalmilag is jól ismert György Vilmos, kitől még próba-prédikálást sem kíván. Igen szép tett volna még akkor is, ha György nem volna éppen a legmúltabb e kitüntetésre.

= A pápa is beleavatkozik a keleti ügyekbe s ki nyilatkoztatja, hogy ő, mint Jézus Krisztus urunk helytartója és az egyetemes egyház első tisztviselője, nem lehet szövetségese a Korannak és elátkozza a törökök kegyetlenségeit, de ezért a déli szlávok rebelliójának sem lehet védője, kik az oroszok által fölizgatva, vallásharcot folytatnak nem csak az izlam ellen, de egyuttal a római katolikus s apostoli egyház intézménye ellen. A pápa emlékeztet az oroszok engesztelhetlen gyűlöletére a katolikusok iránt s párhuzamot von a törökök türelmessége és az oroszok türelmetlensége között; beszél azon iszonyatosságokról, melyeket az oroszok Lengyelországban elkövettek s melyek túlhaladják a bolgár kegyetlenségeket, végre azután fölhívja az egész világot, imádkozni a görög hitfelekezet által elnyomott katolikusokért, az igazság győzelméért és a békéért.

Felelős szerkesztő és kiadó: SZÁSZ GERŐ.